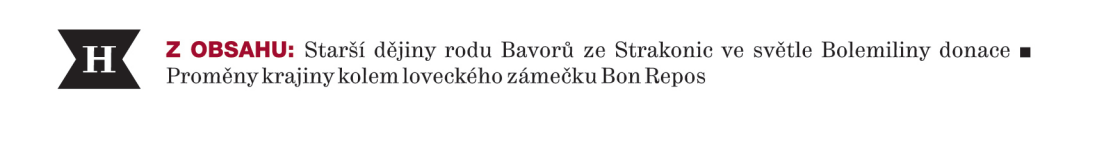

43/1
2017

Historická geografie
43/1 (2017)

HISTORICKÁ GEOGRAFIE / HISTORICAL GEOGRAPHY
43/1 (2017)

VEDOUCÍ REDAKTOR / EDITOR-IN-CHIEF

PhDr. Robert ŠIMŮNEK, Ph.D., DSc. (r_simunek@lycos.com)

REDAKČNÍ RADA / ASSOCIATE EDITORS

PhDr. Pavel BOHÁČ, Praha

doc. Ing. Jiří CAJTHAML, Ph.D., ČVUT v Praze, katedra mapování a kartografie

PhDr. et PaedDr. Jiří DVOŘÁK, Ph.D., Historický ústav Filozofické fakulty

Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích

Dr. Ryszard GLADKIEWICZ, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, Polsko

Mgr. Eva CHODĚJOVSKÁ, Ph.D., Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní
archiv Zlín

prof. RNDr. et. Mgr. Peter CHRASTINA, Ph.D., Univerzita Sv. Cyrila a Metoda, Trnava,
Slovensko

doc. RNDr. Pavel CHROMÝ, Ph.D., Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy
v Praze

RNDr. Zdeněk KUČERA, Ph.D., Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy v Praze

prof. PhDr. Eva SEMOTANOVÁ, DrSc., Historický ústav Akademie věd České
republiky, v. v. i., Praha

PhDr. Robert ŠIMŮNEK, Ph.D., DSc. Historický ústav Akademie věd České
republiky, v. v. i., Praha

prof. PhDr. Josef ŽEMLIČKA, DrSc., Historický ústav Akademie věd České
republiky, v. v. i., Praha

VYDÁVÁ / PUBLISHED BY

Historický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha

The Institute of History, Academy of Sciences of the Czech Republic, v. v. i., Prague

ADRESA / ADDRESS

Prosecká 76

190 00 Praha 9 – Nový Prosek

TEL.:

(+420) 283 882 138

ZKRATKA ČASOPISU / JOURNAL SHORTCUT

HG

HG vychází dvakrát ročně / HG is published twice a year

ISSN 0323–0988

HISTORICKÁ GEOGRAFIE

HISTORICAL GEOGRAPHY

43/1

**Historický ústav
Praha 2017**

ISSN 0323–0988

© Václav Matoušek, Jaroslav Polách, Michal Semian, Eva Semotanová, Stanislav Svoboda, Robert Šimůnek, Martina Tůmová, 2017

Miroslava Paulová (vlevo) a Blanka Šubecová (2012)

Od roku 1997 byla plných dvacet let technickou redaktorkou *Historické geografie* paní Miroslava Paulová. Odešla 12. října 2016, jen několik dní poté, co dokončila sazbu druhého loňského čísla časopisu. Rádi bychom touto cestou vyjádřili poděkování za její mnohaletou práci pro náš časopis a uctili její památku.

Redakce

STUDIE

Jaroslav Polách*

STARŠÍ DĚJINY RODU BAVORŮ ZE STRAKONIC VE SVĚTLE BOLEMILINY DONACE

THE EARLIER HISTORY OF THE BAVORS OF STRAKONICE
IN LIGHT OF BOLEMILA'S DONATION

Keywords

Bolemila († post 1225)
Bavors of Strakonice (noble
family)
Hrabišici (noble family)
Boreš of Boršov (mid-
13th century)
Verner *de Steynchirchen*
(mid-13th century)

Abstract

This study suggests a solution to the so-called Bolemila Donation. This is a gift of six villages which Countess Bolemila, husband of Bavor, gave the Knights Hospitaller against the will of her own sons. The localisation of the villages allows us to estimate Bolemila's origin and subsequently find out more about the roots of the not particularly well-known Bavor secundogeniture family, which Jan Smil of Křemže († 1447) and others come from.

* MUDr. Jaroslav Polách, Loučej 54, 382 03 Křemže. E-mail: loucej@email.cz.

Úvod

V poslední době jsme mohli zaznamenat intenzivní zájem o rod pánů ze Strakoníc, a mohlo by se tedy na první pohled zdát, že řada otázek a problémů spjatých s tímto rodem je již vyřešena.¹ Naznačují to mj. i tvrzení týkající se tzv. Bolemiliny donace, že „je dnes již mimo jakoukoli pochybnost, že lokality v Přemyslově listině z roku 1225 citované leží opravdu v okolí Radomyšle a lze tudíž tuto listinu pokládat nejen za doklad o příchodu johanitského řádu do jihozápadních Čech, ale i za počátek přítomnosti Bavorů ze Strakoníc v tomto prostoru...“.² Nutno podotknout, že dosti sugestivní výklad zde začal ovlivňovat pozdější mínění.³ V nedávné době se však znovu problematice Bolemiliny donace podrobněji věnoval Jiří Sajbt, jenž celou výše uvedenou koncepci odmítl a majetky paní Bolemily lokalizoval do oblasti Pojizeří, přičemž problematiku uzavřel konstatováním, že „skutečná totožnost Bolemily [tj. z Pojizeří] zřejmě zůstane navždy pouze v rovině více či méně pravděpodobných hypotéz“.⁴

Cílem předkládané studie je předložit řešení celého problému tzv. Bolemiliny donace, dedukovat Bolemilin původ a následně se pokusit identifikovat doposud neznámé sourozence Bolemilina nejstaršího syna Bavora I. ze Strakoníc († 1260).

Donace paní Bolemily (1225)

K identifikaci Bolemiliny donace, respektive lokalizaci šesti vesnic je důležitý především důkladný rozbor samotné listiny.⁵ Z ní je zřejmé, že roku 1225 v Praze stvrdil český král Přemysl Otakar I. na žádost paní Bolemily, manželky pana Bavora, darování několika jejich vesnic křižovnickému špitálu, a to proti vůli vlastních synů. Samotná Bolemila je v listině označena jako *comitissa*, což lze chápat jako nejvyšší stupeň urozenosti. Naprosto klíčovou záležitostí k dalšímu poznání identity oné Bolemily je určení těchto vesnic. Jde o Chlum (*Hlum*) s lesem a vsí *Lazec*, *Coryta*, *Ilscene*, *Lucha* a *Brezina*. Postupně se objevilo několik názorů, kde by se tyto její majetky mohly na-

¹ Z nedávné doby registrujeme hned dvě monografie o tomto rodu: Simona KOTLÁROVÁ, Bavorové erbu střely, České Budějovice 2004; Miroslav SVOBODA, Páni ze Strakoníc. Vládcí Prácheňska a dobrodinci johanitů, Praha 2010.

² M. SVOBODA, Páni (jako pozn. 1), s. 30.

³ Srov. např. Jan KLÁPŠTĚ, Počátky Markvarticů a jejich sídelní souvislosti v Pojizeří, Archeologické rozhledy 65, 2013, č. 2, s. 321–372, zde s. 364, pozn. 4.

⁴ Jiří SAJBT, Raná šlechta a její sídla na příkladech památek románské architektury západních Čech a Pojizeří, rigorózní práce, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové 2016, s. 93–103.

⁵ Národní archiv Praha, fond Maltézští rytíři – české velkopřevorství (1085–1526), sign. 2400.

cházet, přičemž se toto zboží považovalo za původní Bolemilino věno. V současné době, jak ostatně dokládá zmínka v úvodu, je stále živá představa, že se tato místa nacházejí v okolí Radomyšle. Poprvé bylo toto pojetí prezentováno Augustem Česlavem Ludikarem (1825–1892) už v roce 1878.⁶ Na něj navázal Bohumír Lifka (1900–1987), jehož dějiny Radomyšle z jeho rukopisu z pozůstalosti k vydání připravil Bořivoj Nechvátal. V nich Lifka shrnul předešlé názory na lokalizaci majetků Bolemily a přiklonil se k Ludikarovi.⁷ Záhy poté se k problematice znovu vrátil Bořivoj Nechvátal, přičemž přejal závěry Bohumíra Lifky, které i patřičně rozvedl.⁸ Ne každý jim sice uvěřil, ale rozhodující pro další vývoj se staly dvě monografie o strakonických pánech, v nichž se autoři přiklonili k lokalizaci toponym do okolí Radomyšle.⁹

Připomeňme si tedy obvyklou lokalizaci těchto toponym. Předně je třeba říci, že vychází z předpokladu písařské chyby, kdy v listině mělo dojít k záměně slov *villis* za *silvis* („...*villam suam Hlum cum tota silva et aliis villis* [zvýraznil J. Polách], *scilicet Lazec, Corita, Ilscene, Lucha, Brezina ad predictam villam pertinentibus*...“), a tedy z domněnky, že kromě Chlumu jsou ostatní lokality jen označením lesů. Už tento konstrukt se zdá být poměrně násilný.¹⁰

Další zvláštností je skutečnost, že vesnice Chlum není v okolí Radomyšle prokázána písemnými prameny. Předpoklad o jejím pojmenování podle sousedního kopce Chlumu (544 m n. m.) má sice svou logiku, ale nevysvětluje, proč se ves Chlum připomíná poprvé v písemných pramenech už 21. ledna 1376 jako Záluží (*Zaluzye*).¹¹ Navíc již první zmínka o Záluží překvapí tím, že ves je v rukou Mikuláše z Janovic, tedy soukromé osoby, což vzhledem k zisku kostela a fary se vším příslušenstvím v Radomyšli johanity v roce 1320 od Viléma ze Strakonic, následovaném v roce 1359 ziskem

⁶ August Česlav LUDIKAR, O řádu Maltánském se zvláštním zřetelem na Čechy, Klatovy 1878, s. 255.

⁷ Bohumír LIFKA, Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí, Radomyšl 1993, s. 45–46.

⁸ Bořivoj NECHVÁTAL, Donace Bolemily, manželky Bavora ze Strakonic a nejstarší zpráva o Radomyšli, Výběr. Časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech 31, 1994, č. 2, s. 77–86.

⁹ Opatrně o tom ještě píše Simona Kotlárová (S. KOTLÁROVÁ, Bavorové (jako pozn. 1), s. 23), zatímco Miroslav Svoboda je v tomto směru suverénní (M. SVOBODA, Páni (jako pozn. 1), s. 30 a 307, pozn. 45).

¹⁰ Podobně uvažuje i Jiří Sajbt, jenž navíc na podobných konfirmačních listinách ze stejného období vydávaných královskou kanceláří dokládá, že byl-li výčet potvrzovaných vsí přerušen nějakou vsuvkou (např. kvalitativně jiným zbožím, jako je les), pak se po návratu k původnímu výčtu vsí označení vsí (*villis*) výslovně opakovalo (J. SAJBT, Raná šlechta (jako pozn. 4), s. 96–98).

¹¹ Národní archiv Praha, fond Maltézští rytíři – české velkopřevorství (1085–1526), sign. 2160.

celé osady, označené tehdy jako ves, vzbuzuje určité rozpaky.¹² Není totiž jasné, proč by se johanité zbavovali sousedního majetku.

Budeme-li důslední a začneme hledat ve starých mapách pomístní jména v okolí Radomyšle, které mají signalizovat někdejší polesí, skutečně řadu z nich nalezneme. Severně od Radomyšle ještě nad Leskoviciemi lze dodnes registrovat v současné mapě pomístní jméno V Řezinách (*Brezina*), jihovýchodně od Radomyšle na východ od Dominového vrchu (499 m n. m.) pomístní jméno Na loučkách (*Lucha*), a pak už si na pomoc musíme vzít katastrální mapu. V ní nalezneme mezi Horním řepickým rybníkem a Pilským rybníkem jižně od Radomyšle pomístní jméno Korýtko upomínající zde na dřívější rybník (*Corita*). Na další pomístní jméno už potřebujeme císařské povinné otisky map stabilního katastru. V nich nalezneme severovýchodně od polohy V Řezinách pomístní jméno W laz (*Lazec*). Poslední toponymum *Ilscene* na mapách nenalezneme. V místě údajné směrovky Nad Lažděnicí (*Ilscene*)¹³ lze zachytit pomístní jméno Na Nivě na mapě současné, na mapě katastrální a i na dalších starých mapách. To, pomineme-li i značnou nepravděpodobnost zkomolení původního názvu, působí nevěrohodně. Vyneseme-li pomístní jména do mapy, je poněkud problematická blízkost poloh Nad Lažděnicí a Na Loučkách, které obklopují severně Dominový vrch. Těžko si lze představit rozdělení těchto lokalit na dvě polesí. Navíc uvážíme-li, že středověcí zapisovatelé zachovávali při výčtu lokalit určitý systém, musíme připustit, že zde absentuje.

Shrňme-li výše uvedené, je již na první pohled evidentní, že celá konstrukce lokalizace majetků do okolí Radomyšle je krajně nepravděpodobná. Předpoklad o lokalizaci majetkového centra Bolemilů do těchto míst je tedy už jen z těchto důvodů téměř vyloučený. Ostatně podezřele vypadal také nesoulad mezi titulem Bolemilů (*comitissa*) a jejími skromnými majetky, které zastánci lokalizace Bolemiliných majetků do okolí Radomyšle vysvětlovali jejím sňatkem s urozeným Bavorem, čímž prý získala na významu.¹⁴ Další rozpaky v tomto případě pak jistě plynou ze skutečnosti, že zatímco jedna rodová větev předků strakonických pánů ovládla Strakonicko, druhá nedalekou Blatnou a její okolí. Radomyšl je právě mezi nimi a nezdá se tudíž příliš pravděpodobné, že by nebyla součástí původní rodové majetkové domény. Na tuto myšlenku ostatně poukazuje i fakt, že část hrobů na raně středověkém pohřebišti v Radomyšli byla kryta náhrobními deskami označenými kromě obvykle vtesaného křížku

¹² Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III, ed. Josef Emler, Praegae 1890, s. 257–258, č. 611; Národní archiv Praha, fond Archivy českých klášterů zrušených za Josefa II. (1115–1760), ŘD Písek, sign. 1190.

¹³ Srov. mapu Bořivoj NECHVÁTAL, Radomyšl. Raně středověké pohřebiště, Praha 1999, s. 26.

¹⁴ Srov. S. KOTLÁROVÁ, Bavorové (jako pozn. 1), s. 23, pozn. 62 a M. SVOBODA, Páni (jako pozn. 1), s. 308, pozn. 50.

malého formátu i střelou a lukem se šípem.¹⁵ Signalizovaná heraldická souvislost s rodem Bavorů ze Strakonice je zde navíc umocněna tím, že Bavorové skutečně Radomyšl drželi.¹⁶ Ostatně také pozdější majetková orientace rodu naznačuje jeho kořeny na Strakonicku. Spojovat tyto majetky s rodem teprve v době, kdy je doložen i predikát, může být ošidné.

Ve starších dobách, kdy se objevovaly první predikáty, se totiž predikát užíval spíše u méně známých urozených osob, zatímco u známějších postačilo jméno s případnou vazbou na otce nebo momentální dvorskou funkci.¹⁷ Typickým příkladem rozporu mezi výskytem predikátu a dobou držby lokality šlechtickým rodem je vítkovské sídlo Sepekov, které se objevuje v predikátu teprve u třetí (!) generace pánů z Krumlova v roce 1243.¹⁸ Kdyby kronikář Jarloch vcelku mimochodem nezmínil, že od Vítka II. staršího, zakladatele krumlovské větve Vítkovců, koupil milevský klášter vesnici Staňkov, sousedící se Sepekovem, stěží bychom hledali jistotu o stáří držby tohoto sídla v rukou Vítkovců.¹⁹ Takto však je zřejmé z analýzy rodového majetku, že sepekovské zboží získal od svého otce, Vítka I. z Prčice († 1194), jeho nejstarší syn jako dědictví. Navíc, už ovšem hypoteticky, můžeme předpokládat, že Sepekov mohl patřit Vítkovcům ještě mnohem dříve. Indicií v tomto směru je nález denáru knížete Vladislava I. učiněný v Sepekově.²⁰ Z vazby Vítka I. z Prčice k Vladislavovi II. a později jeho nejstaršímu synovi Bedřichovi lze soudit, že i jeho předci byli družiníky otce Vladislava II., čemuž by nasvědčoval tento denár.

Vraťme se ale zpátky k indiciím o Strakonicku jako staré rodové doméně Bavorů. Jistě pro ni svědčí i významná pozice rodu v jihočeském regionu. Připomenout zde musíme také toponomastickou indicii signalizující vztah Bavorů k jižním Čechám, kterou je ves Bavorovice nacházející se severně od Českých Budějovic.²¹ Dalším ne-

¹⁵ B. NECHVÁTAL, Radomyšl (jako pozn. 13), s. 135, obr. 106, kde je vlevo fotografie náhrobního kamene se značkou luku se šípem a vpravo se značkou střely.

¹⁶ V rukách Bavorů ze Strakonice se Radomyšl připomíná poprvé v roce 1284. Tehdy je uváděna ve výčtu majetků pánů ze Strakonice Radomyšl s farou („*Radomisl cum parochia*“) – srov. Cartulaire général de l'Ordre des Hospitaliers de Saint-Jean de Jérusalem I, ed. Joseph Marie Antoine Delaville Le Roulx, Paris 1901–1905, s. 187. Je však zřejmé, že jim patřila podstatně dříve. Srov. též Josef ŽEMLIČKA, Počátky Čech královských 1198–1253. Proměna státu a společnosti, Praha 2002, s. 368.

¹⁷ Srov. J. ŽEMLIČKA, Počátky (jako pozn. 16), s. 369.

¹⁸ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae IV/1, ed. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Praze 1962 (dále CDB IV/1), s. 115, č. 34: *Uito de Zepecov*.

¹⁹ Annales Gerlaci, ed. Josef Emler, in: Fontes rerum Bohemicarum II, Praze 1874–1875, s. 461–516, zde s. 507.

²⁰ Srov. Jiří FRÖHLICH, Písecko v zrcadle archeologie, Písek 1997, s. 186–187.

²¹ Ves Bavorovice (*Baworowici*) se poprvé připomíná v konfirmační listině už v roce 1228 (!) jako majetek kláštera benediktinek u sv. Jiří v Praze (!) a znamená ves lidí Bavorových (srov.

pominutelným argumentem o stáří držby Strakonicka rodem Bavorů jsou zdejší zlatonosná území kolem Strakonice a Blatné, známá už bezpečně ve 12. století, kde se dodnes nacházejí pozůstatky po rýžování zlata, naspané pahrbky zvané sejpy a při nich polozasuté jámy a strouhy.²² Představa, že by se této perspektivní krajiny s několika násobně cennějším kovem než stříbro dobrovolně vzdal panovník ve prospěch svých předáků, není příliš reálná.

Zřejmě i z těchto důvodů také ne všichni uvěřili, ač se k tomu přímo nevyjádřili, že by lokalizace majetků Bolemily náležela do okolí Radomyšle. Přestože Bořivoj Nechvátal své závěry publikoval opakovaně,²³ zůstal i nadále Josef Žemlička věrný myšlence Augusta Sedláčka o lokalizaci majetků Bolemily na Mnichovohradištsko²⁴ a ve shodě s Vratislavem Vaničkem²⁵ Bolemilu logicky považoval za příslušnici rodu Markvarticů, která si jako věno přinesla majetky ze středního Pojizeří.²⁶ Zde se skutečně v těsné vzájemné blízkosti nachází několik vesnic z Bolemilina výčtu.

Zaujme zejména těsné sousedství vsí Koryta (*Corita*), Loukovec (*Lucha*) a Březina (*Brezina*). Další vesnice jsou už při nedalekém Turnovu. Chlum (*Hlum*) se nachází severně od něj u Kaškovice²⁷ a Lažany (*Lazec*) severozápadně od Turnova. Věrohodně působí nevelká vzdálenost těchto lokalit i jejich umístění korespondující s pořadím v listině. Určité potíže působí lokalizace sídla *Ilscene*, které by z logiky věci mělo být mezi vesnicí Koryta a Loukovec, kde se dnes nachází Kejov. Bohužel ten na nejstarších mapách absentuje a ani snaha při pátrání v relativně blízkém okolí, která sice přináší jižně od Turnova nadějně znějící Pelešany (*Ilscene*), není stoprocentní. Do pořadí lokalit totiž Pelešany nezapadají optimálně. Také poněkud zaujme nenápadnost osady Chlum, ke které měl podle listiny přináležet les. Ovšem to lze pominout, stejně jako můžeme tvrdit, že lokalita *Ilscene* je zaniklá osada, o níž doposud nevíme. Popřípadě

Antonín PROFOUS, Místní jména v Čechách I, Praha 1947, s. 32). Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae II, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1912 (dále CDB II), s. 422, č. 378.

²² Archeologický průzkum u Mladějovic v lese Michov prokázal v sejpech zlomky nádob z 12. století. Taktéž rozsáhlý výzkum pravěkého a středověkého rýžoviště zlata v Modlešovicích umožňuje klást počátky zdejšího rozsáhlejšího získávání zlata ze šterkopisků vykopáváním jam mimo řečiště už do sklonku 12. století (srov. Jaroslav KUDRNÁČ, Rýžování zlata na Strakonicku. Výzkum pravěkého a středověkého rýžoviště v Modlešovicích, Strakonice 1981, s. 23).

²³ V roce 1994 B. NECHVÁTAL, Donace (jako pozn. 8) a později v roce 1999 TÝŽ, Radomyšl (jako pozn. 13), s. 22–26.

²⁴ August SEDLÁČEK, Hrad, zámky a tvrze Království českého X. Boleslavsko, Praha 1895, s. 210.

²⁵ Vratislav VANIČEK, Velké dějiny zemí Koruny české II, Praha – Litomyšl 2000, s. 198, 258.

²⁶ J. ŽEMLIČKA, Počátky (jako pozn. 16), s. 115, 364.

²⁷ A. SEDLÁČEK, Hrad, (jako pozn. 24), s. 211, uvažoval o dnes již zaniklém Chlumu u Jablonečku.

připustíme možnost nabízenou Jiřím Sajbtem o jejím ztotožnění s Lišným (okr. Jablonec nad Nisou) nebo s Lískami (okr. Liberec).²⁸ Ke zřetelnému závěru je ale nutná souvislost s dalšími historickými okolnostmi a zejména údaji na listině z roku 1225.

Tehdy se v Praze při aktu stvrzení Bolemilina daru křížovnickému špitálu proti vůli vlastních synů sešla celá řada svědků. Listinu samozřejmě stvrdil český král Přemysl Otakar I. připojením své pečeti a ve svědečné řadě figuruje na prvním místě jeho syn kníže Václav, který tehdy zastával funkci plzeňského vévody. Za ním následují nejdříve církevní představitelé: pražský biskup Pelhřim, pražský probošt Eppo, pražský děkan Arnold, pražský scholastik Jan, žatecký probošt Martin, strahovský kustod Petr, kladrubský opat Silvestr a tepelský opat Jan. Po nich následují zástupci královského dvora. Nejdříve Budivoj, syn velmože Čče ze Železnice, pak královský číšník Martin, dále představitel rodu Hradišiců – Bohuslav, syn Slavkův, který byl královským komorníkem, potom soudce Záviš, Zvěst, syn Bohuslava, kastelán Mstidruh, pražský purkrabí a další zástupce rodu Hradišiců, Kojata, syn Hradiše. Následují Milhost a jeho synové Petr a Ahně a dále Vyšemír a jeho bratr Ivan, kteří byli blízkými příbuznými manžela Bolemily, Bavora (šlo o syny jeho staršího bratra Klušny), a později je můžeme zachytit s predikátem z Blatné. Účast dalších méně známých svědků byla nepochybně dána jejich sousedstvím s darovanými majetky. Jejich zájmem bylo pochopitelně to, aby rozsah a hranice Bolemiliny donace, s níž sousedily také jejich pozemky, byly vymezeny co nejpřesněji. Byli to Janek, syn Uněcha, Tas z Chyše, Ubislav z Újezda a Podiva z Kokořova. Také ostatní osoby vyššího sociálního postavení se aktu zúčastnily s ohledem na své majetkové zájmy v sousedství. Zřejmé to je zejména u kladrubského a tepelského opata.

Je s podivem, že s touto podstatnou okolností se příliš nepracovalo. Zatím jediný, kdo postřehl tuto zásadní věc a vyvodil z ní důsledky, byl Josef Vítězslav Šimák (1870–1941), který lokalizoval majetky paní Bolemily do okolí Manětína, který patřil johanitům.²⁹ Dopustil se jen jisté nepřesnosti při identifikaci vesnic, ovšem to nic nemění na tom, že jeho odhad byl naprosto v souladu s listinou. Svědečná řada je nepochybně klíčová pro lokalizaci Bolemiliných majetků. Stěží si lze představit, že by do Prahy cestovali nepříteli známí šlechtici nižšího sociálního postavení, aby zde dosvědčili donaci nemající s nimi nic společného. Výmluvná je i přítomnost Přemyslova syna Václava, zastávajícího tehdy funkci plzeňského vévody, která signalizuje, že půjde o lokality z plzeňské provincie. Kromě toho, budeme-li důslední, lze některé vesnice nově získaných majetků doložit jako johanitské i v pozdější době. Řadu indicíí pak uzavírá bavorovská držba několika vesnic na Manětínsku (Luková, Domašín, Kobylé),³⁰ jejichž původ je stejný jako u Bolemiliny donace. Totiž její věno.

²⁸ J. SAJBT, *Raná šlechta* (jako pozn. 4), s. 102.

²⁹ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Dar Bolemilin*, ČSPSČ 40, 1932, s. 117–118.

³⁰ Srov. M. SVOBODA, *Páni* (jako pozn. 1), s. 218.

Tento názor se pokusil zpochybnit Jiří Sajbt, jenž zdůraznil, že listina zachycuje pouze potvrzení dřívější donace, což znamená, že osoby na královském dvoře v době vystavení listiny nemusely mít s oním darem nic společného. Dokonce přítomnost mladého krále Václava, plzeňského vévody, je prý důvodem přítomnosti dalších svědků z řad nižší šlechty ze západočeské oblasti, kteří královici doprovázeli.³¹ Jejich rozptyl, nápadně související s darovanými majetky Bolemily, stejně jako pozdější rezidua tohoto majetku v držení Bolemilina nejstaršího syna Bavora I. ze Strakonic, jednoznačně ukazují problematičnost této hypotézy.

Josef Vítězslav Šimák správně lokalizoval vesnici Chlum s lesem (*Hlum cum tota silva*) severozápadně od Manětína.³² Zdejší les je dodnes registrovatelný kolem Chlumské hory (650 m n. m.), za níž leží Újezd, z něhož byl jeden ze svědků Bolemiliny donace, Ubislav z Újezda. Navíc vesnici Chlum, stejně jako les rozkládající se na stejnojmenné hoře, lze později zachytit mezi majetky panů ze Švamberka, kteří se stali novými držiteli sekularizované johanitské komendy v Manětíně, což jen potvrzuje jistotu identifikace.³³ S další vesnicí však již Šimák pochybil.³⁴ Nedaleká Luková, kterou navíc prokazatelně johanité drželi,³⁵ sice přímo svádí ke ztotožnění s osadou *Lucha* z listiny z roku 1225, avšak Lukovou (*Luchouo*) johanité získali teprve v roce 1253 koupí od Bavora I. ze Strakonic společně s dalšími nedalekými vesnicemi.³⁶ Abychom pak odhalili totožnost dalších vsí, je třeba postupovat v souladu s pořadím sídel na listině s Bolemilinou donací.

Další vesnicí ve výčtu po Chlumu je *Lazec*, který Šimák ztotožnil s Lažany u Štědré severozápadně od Manětína.³⁷ Zde není pochyb o správnosti, protože mezi Chludem a Lažany leží ve směru sever – jih vesnice Kobylé, Domašín a Luková (*Cobile*, *Domarin*, *Luchouo*), které také patřily k majetkům Bolemily. Později je získal její nejstarší syn Bavor I. ze Strakonic, jenž tento vzdálený majetek, lokalizovaný mimo původní rodovou doménu, odprodal johanitům; potřeboval totiž nutné peníze k založení města Horažďovic. Další ves, *Coryta*, Šimák lokalizoval do farnosti plaské. Patrně

³¹ J. SAJBT, Raná šlechta (jako pozn. 4), s. 99–100.

³² J. V. ŠIMÁK, Dar (jako pozn. 29), s. 117.

³³ Ves Chlum i *horu Chlumskou* (příslušenství, s nímž v roce 1487 disponuje Bohuslav ze Švamberka) lze registrovat jako majetek Jana ze Švamberka při jejich prodeji panům Bohuslavovi, Hynkovi a Henrichovi ze Švamberka v roce 1483 (Čeněk ZÍBRT, Z dějin zámku a panství Zvíkova, Praha 1908, s. 52–53).

³⁴ J. V. ŠIMÁK, Dar (jako pozn. 29), s. 117.

³⁵ Doložitelná je v roce 1483 mezi švamberským zbožím Manětín vzešlého z manětínského johanitského komendy jako *Lukavaves*. Srov. Č. ZÍBRT, Z dějin (jako pozn. 33), s. 53.

³⁶ Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae V/1, ed. Jindřich Šebánek – Sáša Dušková, Prae 1974 (dále CDB V/1), s. 39–40, č. 6.

³⁷ J. V. ŠIMÁK, Dar (jako pozn. 29), s. 118.

Mapa č. 1.

Mapa Bolemiliných majetků na Manětínsku (Chlum, Chlumská hora, Lažany, Korytich, Lišťany, Lichov, Březín, Kobylé, Domašín, Luková) s prostupujícími je majetky Hrabišiců a jejich klientely (1. Brložec, 2. Štědrá, 3. Semtěš, 4. Kolečov, 5. Vladořice, 6. Podhoří, 7. Žernovník, 8. Dolní Jamné, 9. Malmirostrov) a dále majetky méně významných svědků potvrzujících Bolemilinu donaci v roce 1225 (dvojitě kolečko). Rekonstrukční mapa autora.

myslel na vísku Korýtká, v jejímž bezprostředním okolí lze registrovat další johanitské vesnice (Pláně, Osojno). Toponymum *Coryta* lze ovšem ztotožnit i s nedalekým pomístním jménem při Manětinském potoce v místech, kde dnes stojí Kocanda, jež je vzdálená od Chlumu pouhých 7 kilometrů. Za ní lze totiž zachytit pomístní jméno V Korytech, které je v podobě V Korytě i na katastrální mapě. Důležitější ovšem je, že na starších mapách (II. vojenské mapování, císařské povinné otisky map stabilního katastru) toponymum Korytich odpovídá dnešní Kocandě. Nevelká vzdálenost od Chlumu naznačuje, že sídlo *Coryta* bylo spíše v těchto místech.

Následuje problematická lokalita *Ilscene*, kterou Šimák správně ztotožnil s Lišťany u Všerub, severozápadně od Plzně. Je sice pravdou, že tato lokalita je poněkud vzdálenější od Chlumu (cca 21 km), ale naprosto koresponduje se svědečnou řadou listiny. V nedalekém okolí leží Kokořov (do 7 km), odkud pocházel Podiva a ještě blíže lze zachytit Úněšov (6 km), pojmenovaný po otci svědka Janka, figurujícího mezi svědky Bolemiliny donace.³⁸ Navíc plynule ve směru jih – sever navazují další lokality. Nejdříve *Lucha*, což je Lichov zachytitelný později mezi majetky johanitů,³⁹ a na konec Šimákem správně identifikovaný Březín (*Brezina*).

Zaneseme-li všechny lokality do mapy (mapa č. 1), jeví se nám i sled vesnic logický, protože po Chlumu s lesem obkružujeme Manětín, který byl centrem zdejší johanitské komendy. Navíc k tomuto majetku logicky přináleží i vesnice, kterými později disponuje Bavor I. ze Strakonice, a to Kobylé, Domašín a Luková. Podstatným argumentem je i skutečnost, že z těchto devíti vesnic získaných johanity v letech 1225 (Chlum s celým lesem, *Lazec*, *Corita*, *Ilscene*, Lichov, *Brezina*) a 1253 (*Cobile*, Domašín, Luková) je ještě k roku 1483, tedy o více než dvě století později, doložitelné Bolemilino reziduum. Konkrétně jde o Chlum s celým lesem (*Chlum* a příslušenství, konkretizováno roku 1487 jako *hora Chlumská*), Lichov (*Lechov*), Domašín (*Domorazyn*) a Lukovou (*Lukavaves*).⁴⁰ Ostatní majetky mezitím potkal osud vsi Kobylé, o níž nemusíme pochybovat, že by ji johanité nedrželi. Získali je jiní držitelé, aniž by se o tom zachovaly jakékoliv písemné zprávy.⁴¹ Celou problematiku Bolemiliny donace

³⁸ Srov. Antonín PROFOUS – Jan SVOBODA, Místní jména v Čechách IV, Praha 1957, s. 447.

³⁹ 18. září 1357 prezentoval po smrti faráře Velislava generální převor johanitů Havel z Lemberka nového klerika Ondřeje v kostele v Lichově (zde *Lochow* či *Lechow*) – Liber primus confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus I/1, ed. František Antonín Tingl (dále LC I/1), Pragae 1867, s. 48. Dále je pak Lichov doložitelný v roce 1483 mezi švamborským zbožím Manětín pocházejícím z manětinské johanitské komendy jako *Lechov*. Srov. Č. ZÍBRT, Z dějin (jako pozn. 33), s. 53.

⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 52–53.

⁴¹ Už k roku 1367 lze jako patrony kostela ve vesnici Kobylé registrovat Slavibora a Ubi-slava z Kolečova a Jana z Mlýnce. Srov. Libri confirmationum ad beneficia ecclesiastica pragensem per archidioecesim I/2, ed. Josef Emler, Pragae 1874, s. 89–90. Ves už tehdy nepochybně drželi, aniž

Lze tedy uzavřít konstatováním, že lokality v Přemyslově listině z roku 1225 citované leží na Plzeňsku, což znamená, že listinu rozhodně nemůžeme považovat za doklad o příchodu johanitského řádu do jihozápadních Čech. Naopak ji lze chápat jako jednu z indicií signalizujících, že johanitská komenda ve Strakonici tehdy ještě nestála.

Původ paní Bolemily

Jinou otázkou však je, z jakého rodu pocházela Bolemila. Samozřejmě, že i tímto problémem se zabýval již Šimák, který došel k závěru, že vzhledem k jejímu titulování (*comitissa*), poloze jejího věna a svědečné řadě se dvěma Hrabišici (Bohuslav a Kojata) bude pocházet nejspíše z tohoto rodu.⁴² Řešení i této otázky prospěje podrobnější analýza.

Již na první pohled je zřejmé, že *comitissa* Bolemila pocházela z významného rodu a její věno, k němuž je třeba kromě výčtu šesti darovaných vesnic ještě připojit Lukovou, Domašín a Kobylé, je toho jasným důkazem. Už jen z těchto důvodů si lze těžko představit, že by Bolemila nepatřila k tehdejším nejprřednějším rodům. Vzhledem ke svědečné řadě, v níž jsou zastoupeni hned dva zástupci Hrabišiců, a poloze darovaných vesnic, z níž samotné podle Šimáka nelze bezpečně rozhodnout mezi na listině absentujícími Hroznatovci⁴³ a naopak přítomnými Hrabišici, je skutečně vysoce pravděpodobné, že Bolemila pocházela z rodu Hrabišiců. Detailnější analýza majetků tohoto rodu nám prakticky dává v této věci jistotu.

Hrabišická majetková doména se totiž nápadně proplétá mezi Bolemiliným věnem.⁴⁴ Součástí starších majetků Hrabišiců tvoří Dolní Jamné,⁴⁵ v němž tento rod vybudoval už v první čtvrtině 13. století jednolodní panský kostel s emporou,⁴⁶ což je závažný argument pro předpoklad o původní hrabišické držbě nedalekých vsí Bolemi-

bychom tušili, jakým způsobem ji od johanitů získali. Dokazuje to skutečnost, že další držitel Kolečova Jindřich v roce 1393 disponoval majetky v Kolečově, Záhořicích a Kobylém (Pozůstatky desk zemských Království českého r. 1541 pohořelých I, ed. Josef Emler, Praha 1870, s. 549–550).

⁴² J. V. ŠIMÁK, Dar (jako pozn. 29), s. 118.

⁴³ Nutno dodat, že majetky Hroznatovců jsou mimo jádro Bolemiliných majetků. Srov. k tomu konfirmaci Hroznatova testamentu, z nějž je zřejmé, že rod držel mj. Trnovou, Hunčice a Krukanice, tedy vsi dotýkající se nejjihuji vysunutých Lišťan. Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I, ed. Gustav Friedrich, Pragae 1904–1907 (dále CDB I), s. 326, č. 358.

⁴⁴ Srov. v této věci mapu č. 1; též Tomáš VELÍMSKÝ, Hrabišici. Páni z Rýzmburka, Praha 2002, s. 108, kde je mapa hrabišických majetků v někdejší jihozápadní části Žatecka.

⁴⁵ Dolní Jamné (*Jamne, Jamni*) se připomíná v Kojatově závěti (CDB II (jako pozn. 21), s. 300–301, č. 302–303) a dále na falzu v predikátu Kojatova bratra Všeboara (*Shutbor de Jamni*) – tamtéž, s. 388, č. 361.

⁴⁶ T. VELÍMSKÝ, Hrabišici (jako pozn. 44), s. 48.

ly, Březína (cca 5,5 km) i Lichova (cca 6,5 km). Navíc Hrabšicům patřil i blízký Žernovník a dnes zaniklá vesnice Malmirostrov, nacházející se necelé 4 kilometry západně od Bolemilina Březína, která je později doložena jako majetek komendy johanitů v Manětíně.⁴⁷ Malmirostrov totiž velmož Hrabše daroval řádu johanitů poté, co ho získal za věrné služby od knížete Bedřicha.⁴⁸ Stejná volba podarovaného je tedy dalším pojátkem mezi Hrabšici a Bolemilou. Otázkou však zůstává, nakolik Bolemilu při volbě obdarovaného stihl ještě před svou smrtí ovlivnit její manžel Bavor, který se svými bratry stejnému řádu prokazatelně věnoval rodové majetky na Moravě (Ivanovice na Hané).⁴⁹ Také severněji položené Bolemiliny vesnice jsou obklopeny majetky Hrabšiců a jejich klientely. Doslova vklíněna mezi majetky Bolemily je ves Podhoří (*Podgora*), kterou Kojata ve své závěti odkázal svým služebníkům. Nachází se mezi Bolemiliným Chludem a Domašínem.⁵⁰ Kromě Přibyslava získal tuto ves i Wladorius,⁵¹ jenž sídlil ve Vladořicích vzdálených ani ne dva a půl kilometru na východ od Bolemiliny vsi Kobylé, přičemž mezi těmito vesnicemi ještě leží Kolečov, sídlo dalšího hrabšického klienta Nedamíra (*Netmir de Colesow*).⁵²

Jak je vidět z výše uvedeného, již pouhá analýza hrabšických majetků a jejich prostorového rozmístění umožňuje téměř s jistotou říci, že manželka olomouckého komorníka byla z rodu Hrabšiců. Ostatně další indicií v tomto směru by mohlo být svědectví Tasa z Chyše při Bolemilině donaci, jehož nástupce a tedy nejspíše i příbuzný Přibyslav z Chyše (*Pribizlaus de Kysch*), připomínaný v roce 1239, byl hrabšickým klientem.⁵³

Půjdeme-li ještě dál a vstoupíme na tenký led hypotéz, pak můžeme polemizovat se Šimákovým názorem o Bolemilině zařazení do genealogie Hrabšiců. Zatímco Šimák předpokládal, že Bolemila je dcerou Slavka (I.) a sestrou Bohuslava (I.),⁵⁴ nám se zdá mnohem pravděpodobnější, že jde o sestru Kojaty, syna Hrabše. Patřily mu

⁴⁷ Lokalizovat ji lze i díky výčtu vesnic švamberského zboží Manětín. Z něj vyplývá, že Malmirostrov (tj. Malomírův ostrov) bude poblíž Trhoměho. Srov. Č. ZÍBRT, *Z dějin* (jako pozn. 33), s. 53. Zaniklou ves dodnes dobře lokalizuje pomístní jméno Ostrov.

⁴⁸ CDB I (jako pozn. 43), s. 419, č. 402.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ Srov. mapu T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici* (jako pozn. 44), s. 108; též Antonín PROFOUS, *Místní jména v Čechách III*, Praha 1951, s. 397. Indicií je i nedaleké pomístní jméno Pod Chlumskou horou korelující s názvem vsi (Podhoří – místo pod horou).

⁵¹ *Pribislao et Wladorius Podgore* (CDB II (jako pozn. 21), s. 301, č. 303).

⁵² *Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae III/2*, ed. Zdeněk Kristen, Pragae 1962, s. 276, č. 211.

⁵³ Srov. T. VELÍMSKÝ, *Hrabšici* (jako pozn. 44), s. 107.

⁵⁴ J. V. ŠIMÁK, *Dar* (jako pozn. 29), s. 118.

totiž prokazatelně vsi Dolní Jamné, Podhoří⁵⁵ i Žernovnik, a kromě toho mostecká větev Hrabišiců vlastnila i další majetky v okolí Bolemilina věna. Uzavřeme tedy předešlé konstatováním, že Bolemila pocházela z rodu Hrabišiců a přinesla Bavorům dočasně věnem devět vesnic z Manětínska.

Rozrod paní Bolemily a jejího manžela Bavora

Již samotná listina z roku 1225, potvrzující rozhodnutí Bolemily pro spásu své duše darovat johanitům vlastní dědičné majetky na Manětínsku, hovoří jasně o jejich synech, kteří tomuto aktu nebyli nakloněni. Kdo však byl kromě budoucího Bavora I. ze Strakonice dalším synem Bolemily? A kolik vůbec Bolemila měla synů? Na první pohled neřešitelnou otázku pomůže zodpovědět pečlivá analýza později doložených rodových majetků, rodová tradice udělování jmen, sociální postavení daných jedinců, jejich erbovní znamení a další okolnosti.

Vyjdeme-li z jistot, které nám nabízejí mezerovité prameny, je naprosto zřejmé, že území jižně a jihozápadně od Českých Budějovic patřilo prokazatelně ve druhé polovině 13. století rodům erbu střely, mezi nimiž nechybí ani samotní páni ze Strakonice (zboží Boršov, zboží Kamenný Újezd, zboží Pořešín). Jejich majetky spolu bezprostředně sousedily a navíc torzovité zprávy o jejich prvních rodových příslušnících rozhodně nenaznačují jejich nízký sociální statut. Kromě toho je u jednoho z nich naprosto evidentní vazba k Bolemile z rodu Hrabišiců. V písemných pramenech se tento muž mihne sice jen jedenkrát (*dominus Borso*),⁵⁶ avšak jeho jméno spolu s jeho postavením a skutky jsou indiciemi uzavírajícími mozaiku důkazů o tom, že šlo velmi pravděpodobně o dalšího syna paní Bolemily.

Hovoříme o zakladateli Boršova (nad Vltavou) Borešovi, který v Boršově vybudoval panské sídlo. Tento muž zmátl Tomáše Velímského natolik, že jej ztotožnil s Borešem (II.) z Rýzmburka a v důsledku toho mylně předpokládal, že se Hrabišici majetkově angažovali na Doudlebsku.⁵⁷ Jméno Boreš je totiž opravdu jasným signálem o vztahu k Hrabišicům, neboť obliba určitého jména byla jedním z charakteristických znaků rodové šlechty. Tento Boreš jako mladší sourozenec Bavora I. ze Strakonice opustil Strakonicko a začal od píky. Nejprve založil při vltavském brodu ves Boršov,

⁵⁵ CDB II (jako pozn. 21), s. 301, č. 303.

⁵⁶ CDB V/1 (jako pozn. 36), s. 498.

⁵⁷ Srov. T. VELÍMSKÝ, Hrabišici (jako pozn. 44), s. 74, 122, 123, 145, 146. Ztotožnění Tomáše Velímského opřené pouze o jméno je neudržitelné, neboť Albert z Boršova erbu střely držel právem dědičným (!) Světví (stropnický majetek) a psal se po Stropnici, v jejímž okolí se angažoval Boreš, zakladatel Boršova a logicky Albertův otec.

kde vybudoval dřevěný kostel a nové panské sídlo, hrad Boršov.⁵⁸ Později pak pronikl sňatkem na Stropnicko, a to sňatkem s urozenou neznámou ženou z rodu Kuenringů. Dokazuje to jméno Borešova nejstaršího syna (Albert – *Albero, Albertus*), jež je typické pro tento rakouský rod⁵⁹ a zejména poloha nových Borešových majetků (Světví)⁶⁰ na území, které získal už v roce 1185 Hadmar II. z Kuenringu za pomoc českému knížeti Bedřichovi při získání trůnu.⁶¹ Dalším zřejmým důkazem v tomto směru jsou pozdější zřetelné vazby Borešova syna Alberta k rakouskému klášteru Zwettl (Světlá), jež byl rodovým klášterem Kuenringů.⁶² Logicky pak můžeme předpokládat také Borešovy vztahy k tomuto klášteru, o nichž však písemné prameny mlčí. Nahrává jim do jisté míry skutečnost, že nejvyšším představeným kláštera ve Světlé v letech 1248–1258 byl opat Bohuslav, jež pocházel z Čech.⁶³ Vazby Boreše k tomuto klášteru snad může signalizovat ves Boršíkov nedaleko starého klášterního majetku (*Lazisich*, později *Sahar*),⁶⁴ ztotožnitelného se Žárem u Nových Hradů, který sousedil s Borešovými majetky na Stropnicku.

Pozoruhodné je, že nedaleko od Boršova, v dnešním Kamenném Újezdě, později Verner, další šlechtic erbu střely (*Wernherus de Steynchirchen*), vybudoval kamenný kostel, který si ponechal ve svém predikátu, a své další sídlo, jež stálo v sousedství kostela.⁶⁵ Navíc lze u tohoto muže doložit vazby ke Strakonicku; ze svědečné řady zakládací listiny kláštera Zlatá Koruna (1263) je navíc zřejmé, že šlo o významného

⁵⁸ Srov. Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000, s. 76; TÝŽ, *Hrady, in: Novohradské hory a Novohradské podhůří – příroda, historie, život*, Praha 2006, s. 477–486, zde s. 479.

⁵⁹ V rodokmenu Kuenringů se vedle jména Albera opakují i jména Hadmar a Jindřich.

⁶⁰ Rekonstruovat Borešovy majetky na Stropnicku je problematické. Z jediné zmínky o něm víme, že zde s Vokem I. z Rožmberka směnil jakési zboží a byl poškozen. Každopádně mu musela patřit ves Světví a polovina Stropnice, jimiž později disponoval jeho nejstarší syn Albert, který navíc v roce 1279 výslovně uvedl, že Světví držel dědičným právem (*iure hereditario*). Zwettl, Stiftsarchiv, fond Urkunden (1055–1742), sign. 1279 V 21.

⁶¹ CDB I (jako pozn. 43), s. 279–280, č. 309.

⁶² Albert klášteru v roce 1266 dosvědčil na listině Čěče z Velešína (respektive z Budivojovic) přímo ve Zwettlu přenechání Čěčovi vsi Reinprechts (CDB V/1 (jako pozn. 36), s. 705–707, č. 476) a později dokonce klášteru sám daroval ves Světví. Zwettl, Stiftsarchiv, fond Urkunden (1055–1742), sign. 1279 V 21.

⁶³ Opat Bohuslav zemřel v únoru 1259 (Stephan ROESSLER, Zwettl, in: *Beiträge zur Geschichte der Cistercienser – Stifte*, Alfred HÖLDER, Wien 1891, s. 137–188, zde s. 147).

⁶⁴ Srov. CDB I (jako pozn. 43), s. 283, č. 311 a CDB II (jako pozn. 21), s. 206, č. 218.

⁶⁵ K tomu Daniel KOVÁŘ – Jiří ÚLOVEC, *Hrad Maškovec a tvrz v Kamenném Újezdě na Českobudějovicku*, JSH 75, 2006, s. 5–39, zde s. 16.

světského feudála, generačně staršího příbuzného Bavora II. ze Strakonice.⁶⁶ Na královské listině je totiž ve svědečné řadě Verner předřazen Bavorovi II. ze Strakonice a dokonce i Oldřichu I. z Hradce, takže zde v žádném případě nemůže jít o klienta či mana strakonických pánů.⁶⁷ Zdá se tedy vysoce pravděpodobné, že Verner z Kamenného Újezda, jehož zdejší majetky bezprostředně sousedily s majetky strakonických pánů,⁶⁸ je dalším Bolemiliným synem. Poprvé se Verner připomíná v Netolicích v listopadu roku 1251, když společně s Bavořem I. a jeho družinou doprovázel mladého krále Přemysla, moravského markraběte a rakouského vévodu (*marchio Moraue et dux Austrie*), na jeho cestě související se získáním rakouského vévodského stolce, na něž byl povolán rakouskou šlechtou. V Netolicích tehdy Přemysl potvrdil strakonickým johanitům dřívější dar Bavora I. a jeho manželky Dobroslavy, přičemž tento akt dosvědčilo i několik Bavorových příbuzných.⁶⁹ Nepochybně jimi byli Předota s bratry z Blatné (*Predotha cum fratribus de Blatna*) sídlící již tenkrát v kamenném hradě a o několik míst za blatanskými bratry stojící Verner ze Srdova (*Wernherus de Srdow*), za nímž následují feudálové ze Strakonicka tvořící doprovod Bavora I.

K objasnění, proč ztotožňujeme Verneru ze Srdova s Vernerem z Kamenného Kostela (dnešní Kamenný Újezd) připomeňme, že Vernerův potomek stejného jména a taktéž užívající predikát ze Srdova o několik generací později vlastnil patronátní právo ke kostelu v Kamenném Újezdu,⁷⁰ což už samo o sobě naznačuje jeho vlastnický vztah k osadě, kde stál kostel. Patron byl totiž zjednodušeně řečeno vlastníkem kostela a většinou i osady kolem něj, proto také navrhoval ke správě daného kostela klerika, kterého stvrzoval (konfirmoval) biskup. V případě tohoto Venera ovšem máme i jednoznačný důkaz o jeho zdejších majetcích, což dokládá jím realizovaný prodej okolních vesnic (Opalice, Čertyně, Záluží, Pěník) Rožmberkům.⁷¹

Už jen vzhledem k těmto skutečnostem je třeba osobu Veneru ze Srdova z roku 1251 ztotožnit s později připomínaným Vernerem z Kamenného Kostela, jenž se připomíná v roce 1263 na zakládací listině zlatokorunského kláštera. Navíc připomeňme, že sourozenecké pouto mezi Vernerem a Borešem z Boršova (potažmo i Bavořem I. ze Strakonice) signalizuje listina Alberta z Boršova, Borešova nejstaršího syna, vydaná ve

⁶⁶ CDB V/1 (jako pozn. 36), s. 580–583, č. 391.

⁶⁷ Srov. k tomu též Robert NOVOTNÝ, Recenze ke knize Páni ze Strakonice. Vládci Prácheňska a dobrodinci johanitů. Praha 2010, *Studia Mediaevalia Bohemica* 3, 2011, č. 1, s. 169–171, zde s. 171.

⁶⁸ Verner kromě panství Újezd sousedící s pořešinským zbožím hlavní větve Bavorů držel také srdovské zboží na Strakonicku, jak napovídá jeho predikát doložený k roku 1251 (CDB IV/1 (jako pozn. 18), s. 390–391, č. 225).

⁶⁹ Tamtéž.

⁷⁰ LC I/1 (jako pozn. 39), s. 107.

⁷¹ SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Vs Český Krumlov, sign. I 1A a No. 13.

Stropnici, kde na rodinné sešlosti nechybí Vernerovi synové (*Walchynus de Staynchirch et Brumo et Wernherus fratres*) a tudíž Albertovi hypotetičtí bratřanci.⁷² Navíc Vnera jako významného šlechtice můžeme u královského dvora registrovat znovu během pobytu krále Přemysla Otakara II. v Písku. Tam vyhotovila královská kancelář 12. května 1264 listinu stvrzující, že rytíř Styr z Kvítkovic přenechal panovníkovi ves Bohdanice a obdržel za ni náhradou vesnice Habří a Vesce. Protože však listinu vystavil již nový protonotář královské kanceláře Petr (předtím to byl protonotář magistr Arnold), je tentokrát Verner ve svědečně řadě zachycen s predikátem z Kostela (*Wernherus de Koztel*).⁷³ Poté mizí z pramenů. Asi umírá. Bezpečně se tak stalo před 21. květnem 1279, kdy se již připomínají (jen) jeho tři synové.

Uzavřeme tedy pátrání po synech Bolemily z rodu Hrabišiců konstatováním, že v současnosti je asi nejpravděpodobnějším řešením předpoklad o jejich minimálně třech synech a to Bavorovi (1222 – † 1260), Borešovi (1262) a Vernerovi (1251–1264). Toto zjištění poněkud relativizuje představu o přebírání erbu nižší šlechtou umocněnou navíc v případě Bavorů i jejich nemoravským původem, jehož podrobnější vysvětlování však není náplní tohoto sdělení. Každopádně je třeba ještě reagovat na případné rozpaky o generačním předělu mezi manželem Bolemily a Bavorem I. ze Strakonic, zaznívající i v poslední monografii o pánech ze Strakonic.⁷⁴ Klíčovou a jednoznačnou v tomto směru je listina vystavená v roce 1222 v Opavě. V ní se totiž připomíná manžel Bolemily Bavor se svým synem (*Bawarus cum filio suo Bawaro prouintie Olomucensis camerarius*),⁷⁵ čehož si kupodivu nevšimla celá řada historiků a dokonce ani jeden z autorů dvou nedávných monografií o rodu pánů ze Strakonic.⁷⁶ Bavor, manžel pani

⁷² Zwettl, Stiftsarchiv, fond Urkunden (1055–1742), sign. 1279 V 21.

⁷³ CDB V/1 (jako pozn. 36), s. 612. Dosavadní literatura tuto zmínku o Vernerovi neregistruje. Z posledních prací srov. např. D. KOVÁŘ – J. ÚLOVEC, Hrad (jako pozn. 65), s. 5: „Mezi svědky je na listině (z roku 1263) uveden v popředí jinak neznámý Verner z Kamenného Újezda.“ Roman LAVIČKA, Dějiny Kamenného Újezda od založení do třicetileté války, in: Velké dějiny malého města. 750 let Kamenného Újezda, Kamenný Újezd 2013, s. 35–91, zde s. 35–36.

⁷⁴ „Nelze samozřejmě tyto teorie apriori odmítat...“ (M. SVOBODA, Páni (jako pozn. 1), s. 30).

⁷⁵ Listina z roku 1222 je zmiňována dokonce v několika edicích. Srov. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae II, ed. Antonín Boček, Olomouc 1839, s. 129–130, č. 125. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae I, ed. Karel Jaromír Erben, Praha 1855, s. 304, č. 653. Je sice pravdou, že ji Gustav Friedrich do svého díla (Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae) nezařadil, protože ji považoval za Bočkův podvrh, ovšem její pravost spolehlivě prokázal Jindřich Šebánek. Srov. Jindřich ŠEBÁNEK, Moderní padělky v moravském diplomatáři Bočkově do roku 1306, Časopis Matice moravské 60, 1936, s. 27–103, zde s. 60–61; Prokop ZAORAL, O listinách a kanceláři markraběte moravského Vladislava Jindřicha, Sborník Matice moravské 86, 1967, s. 219–230, zde s. 221.

⁷⁶ Z badatelů zabývajících se rodem Bavorů připomeňme alespoň Jiřího Kuthana (Jiří KUTHAN, Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století, České Budějovice 1977,

Bolemily, byl tedy olomouckým komorníkem a jeho synem nebyl nikdo jiný, než Bavor I. ze Strakonice, logicky nejstarší syn olomouckého komorníka Bavora a tedy primární dědic rodového panství. Jeho námi předpokládaní mladší bratři se museli spokojit s menšími díly. Verner kromě Srdova ležícího necelých 6 kilometrů od strakonického hradu získal ještě s bratrem Borešem majetky na cestě spojující přemyslovská správní hradiště v Doudlebech a Netolicích. O ně se rozdělili, přičemž za hranici zvolili řeku Vltavu. Boreš se navíc díky sňatku začal majetkově angažovat na Stropnicku, kam se později přesunul i jeho starší syn Albert, zatímco mladší Beneš přesunul své působišť z Boršova do Chlumu a stal se přímým předkem známého Jana Smila z Křemže († 1447). Ale to už je jiný příběh.

Závěr

Paní Bolemila, manželka olomouckého komorníka Bavora, v roce 1225 štědrě obdarovala křižovnícký špitál proti vůli vlastních synů svými vesnicemi (Chlum s lesem, *Lazec, Coryta, Ilscene, Lucha a Brezina*) na Manětínsku, z nichž některé (Chlum s horou Chlumskou čili s lesem a *Lucha* tj. Lichov) později johanité prokazatelně vlastnili. Reziduem původního Bolemilina majetku z Manětínska (*Luchouo, Cobile, Domarin et aliud Domorin*) později (1253) disponoval její nejstarší syn Bavor I. ze Strakonice, jenž ho řádu johanitů prodal.

Lokalizace Bolemiliných majetků spolu s analýzou listiny z roku 1225 dovoluje hledat původ této ženy v rodu Hradišiců. Odtud se pak odvíjí i úsilí poznat další větve sekundogenitury rodu erbu střely, která začala kolonizovat nové jihočeské území mimo hlavní rodovou doménu na Strakonicku. Patřil k ní velmi pravděpodobně i zakladatel Boršova (dnes Boršov nad Vltavou) Boreš erbu střely s typickým hrabišickým jménem. Přestože o něm existuje jediná zmínka v písemných pramenech, lze jeho osud alespoň rámcově poznat prostřednictvím pozdějších zpráv. Z nich mj. vyplývá, že proklul výhodným sňatkem na Stropnicko.

Dalším potenciálním Bolemiliným synem byl Verner užívající několik predikátů (*de Serdow, de Steynchirchen*, respektive *de Koztel*). Na jeho společné kořeny s Bavorem I. poukazuje kromě erbu a společenského postavení i jeho feudální sídlo nedaleko Strakonice při bývalém brodu u řeky Otavy západně od Štěkně, označované v písemných pramenech jako Srdov. Verner žijící ve stínu staršího bratra se u královského

s. 78), Bohumíra Lifku (Bohumír LIFKA, Radomyšl. Dějiny jihočeského městečka a jeho okolí, Radomyšl 1993, s. 43–44) a Marcina Rafała Pauka (Marcin Rafał PAUK, Czeska elita możnowładcza a transformacja XIII wieku. Przypadek panów ze Strakonice, in: O rzezcach minionych. Scripta rerum historicarum Annae Rutkowska-Plachcińska oblata, red. M. Młynarska-Kaletynowa – J. Kruppé, Warszawa 2006, s. 211–238, zde s. 218). – S. KOTLÁROVÁ, Bavorové (jako pozn. 1) a M. SVOBODA, Páni (jako pozn. 1). Miroslav Svoboda dokonce tvrdí, že „*Bavor I. nikdy nevystupoval v pramenech po boku svého otce...*“ (M. SVOBODA, Páni (jako pozn. 1), s. 36).

dvora opakovaně objevuje (1263, 1264) teprve po smrti Bavora I. († 1260). Přesto je zřejmé, že i on jako zástupce rodu erbu střely patřil k tehdejší české elitě, čehož důkazem je i jeho další sídlo vybudované v blízkosti kamenného kostela v dnešním Kamenném Újezdě.

Jaroslav Polách

The earlier history of the Bavors of Strakonice in light of Bolemila's donation

The submitted study uses topographical and historical research to seek the origin of the property of Bolemila, wife of Olomouc butler Bavor, who made a generous donation to the Knights Hospitaller of her villages (Chlum with wood, *Lazec*, *Coryta*, *Ilscene*, *Lucha* and *Brezina*) against the will of her own sons in 1225. The author first summarises and analyses the most discussed current theories on the geographical location of the donated villages (around Radomyšl, Pojizeří) and then moves on to his own identification of the locations which he puts, along with J V Šimák, in the northern Plzeň Region, specifically around Manětín. A fundamental argument here is the fact that some of the properties here (Chlum and the Chlumská mountain (or wood), and *Lucha* i.e. Lichov) were later demonstrably owned by the Order of St John, and other property in the region representing the remainder of Bolemila's original assets in the Manětín region (*Luchouo*, *Cobile*, *Domarin et aliud Domorin*), was later (1253) used by her oldest son, Bavor I of Strakonice, and he then sold it to the Order of St John.

Localisation of Bolemila's properties, along with an analysis of documents from 1225, allows the origin of this woman from the Hrabšici family to be sought. This leads on to attempts to find out about another secundogeniture branch of the House of Bavor, which began to colonise new South Bohemian territory outside the family's main domain in the Strakonice district. This line also very likely included the founder of Boršov (today's Boršov nad Vltavou), Boreš, with a coat of arms of a shot and typical Hrabšici name. Although only one mention is made of him in written sources, his fate can at least be approximately ascertained from later reports. These imply, amongst other matters, that he married well in the Stropnice region.

Another of Bolemila's potential sons was Verner, who used a number of identifications (*de Serdow*, *de Steynchirchen*, or *de Koztel*). His shared roots with Bavor I are implied not just by his coat of arms and social status, but also his feudal residence near Strakonice at the former ford on the Otava River west of Štěkeň, marked in written sources as Srdov. Verner, living in the shadow of his older brother, is seen a number of times (1263, 1264) at the Royal Court only after the death of Bavor I († 1260). Nevertheless, it is clear that he too, as a member of this important family was part of the Bohemian elite at the time, as also evidenced by his other residence built near the stone church in today's Kamenný Újezd.

Stanislav Svoboda*

**PROMĚNY KRAJINY
KOLEM LOVECKÉHO ZÁMEČKU
BON REPOS**

CHANGES IN THE LANDSCAPE AROUND THE HUNTING CHATEAU
OF BON REPOS

Keywords

cartographic sources
iconographic sources
landscape
Špork František Antonín
(1662–1738)
Bon Repos

Abstract

This article describes the changes in the landscape around the Bon Repos hunting chateau at Lysá nad Labem. An analysis of the oldest cartographic and iconographic sources from the 18th and 19th centuries was used to assess the wider landscape context and describe the key stages in the evolution of the chateau, adjacent park and farmland.

* Ing. Bc. Stanislav Svoboda, Městský úřad Lysá nad Labem, odbor životního prostředí, Husovo nám. 23, 289 22 Lysá nad Labem, E-mail: stanislav.svoboda@mestolysa.cz.

Osudy záměčku a areálu Bon Repos¹

Lovecký záměček Bon Repos u Lysé nad Labem je znám zejména v souvislosti s osobností svého zakladatele, hraběte Šporka. František Antonín Špork (1662–1738) byl synem generála a nově do panského stavu povýšeného otce Jana Šporka. Patřil k české zemské šlechtě – mimo jiné vlastnil panství Lysá nad Labem, vedle toho Konojedy anebo Choustníkovo Hradiště (na němž byl založen Kuks). Zastával kritický postoj ke společenským a náboženským poměrům habsburské monarchie. Pro svůj nepřátelský vztah k jezuitům v Žirči, náboženskou toleranci, vztah k jansenismu a vydávání necenzurované literatury byl v roce 1729 obviněn z kacířství. Špork proslul zejména jako mecenáš významných umělců – sochaře Matyáše Bernarda Brauna a rytce Michaela Heinricha Rentze. Jeho životním dilem byl lázeňský areál v Kuksu. Byl jedním z prvních, kdo v českých zemích propagoval parforsní hon a zavedl hru na lesní roh. K podpoře myslivosti založil Řád sv. Huberta. Na jeho pozvání Antonio Vivaldi se svým souborem ve Šporkově pražském operním divadle poprvé uvedl roku 1730 svoji operu *Argippo*. Životní peripetie tohoto neklidného ducha a velkého mecenáše barokní kultury v Čechách zpracoval v obsáhlé monografii Pavel Preiss,² jež je v daném směru dilem zásadním; autor navázal na starší dílo Heinricha Benedikta.³

František Antonín zdědil po svém otci rozsáhlé statky, jejichž správním centrem bylo panství Lysá nad Labem. Na sousedním panství Benátky nad Jizerou se nacházel vrch Čihadla, který Špork znal z mládí. Heinrich Benedikt ve své knize uvedl: „Silné stěhování ptáků na kopec a tradice jejich lovu nebyla zapomenuta. Jako sedmiletý tam Špork směl pozorovat při práci starého ptáčníka a to v něm natrvalo uchovalo vášeň pro čížbu“.⁴ Po dlouhém naléhání se v roce 1715 podařilo Františku Antonínovi vrch Čihadla s majitelem benátského panství směnit a získat jej tak do svého vlastnictví.

Od roku 1715 začal v jeho blízkosti budovat své venkovské sídlo, kterému dominovala dvě témata. Prvním byla kontemplace, jejímž středem byla kaple sv. Jeroný-

¹ Příspěvek vychází z autorovy bakalářské práce: Stanislav SVOBODA, Význam starých map a plánů pro studium změn krajiny kolem loveckého záměčku Bon Repos, bakalářská práce, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové 2015. V širších souvislostech prezentované výsledky doplňují práci Evy SEMOTANOVÉ, Vogtova veduta Lysé nad Labem – „naučná stezka“ Šporkovou barokní krajinou, in: Od knížat ke králům. Sborník u příležitosti 60. narozenin Josefa Žemličky, red. Eva Doležalová – Robert Šimůnek et al., Praha 2007, s. 494–514, a závěry projektu Výzkumného ústavu Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i., který se zabýval Šporkovým panstvím Choustníkovo Hradiště (<http://www.kuks.estranky.cz/stranka/barokni-krajina>).

² Pavel PREISS, František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách, Litomyšl – Praha 2003.

³ Heinrich BENEDIKT, Franz Anton Graf von Sporck (1662–1738). Zur Kultur der Barockzeit in Böhmen, Wien 1923.

⁴ Tamtéž, s. 305.

ma. Druhým byla čížba, všudypřítomná v podobě nejrůznějších ptáčnických zařízení. Šporkova číhařská vašeň vedla tak daleko, že se nechal nazývat „*generalissimem všech ptáčníků*“.⁵ Na svátek svatého Havla (*Gallifest*)⁵ se na Bon Repos nesmělo jíst jiné jídlo než ulovené ptactvo (nejčastěji drozd kvíčala, drozd brávník, sojka, pěnkava, sýkora), a to i v tom případě, že by na hosty zbyla jen polovina sýkory. Špork při lovu ptáků získával zkušenosti a dovednosti od starého ptáčníka Kocha, jehož místo po smrti zastával jeho syn Martin. Toho později Špork přenechal princí Emanuelu Savojskému. Při své zálibě okroužkoval mnoho tisíc ptáků, přičemž je označil svým jménem a letopočtem. Poté mu ze vzdálených zemí přicházely zprávy, kdy a kde byl který pták spatřen, což obohacovalo jeho znalosti o tahu ptáků. Právě pro tuto zajímavost navštívil Šporka na Bon Repos mnoho členů vysoké šlechty a cizích knížat.

Kromě vlastního obydlí pro hraběte – jednalo se o prosté venkovské stavení zvané Bon Repos, a již zmíněné kaple sv. Jeronýma, zde nechal vystavět byt pro kněze, letohrádek s jídelnou, pavilon pro služebnictvo, tzv. Neumanovu stříbrnou studnu, kuchyňskou a zaječí zahradu. Neobvyklou podobu pyramidy mělo obydlí pro poustevníka. Západně od Bon Repos byla vystavěna kaple sv. Šimona Stylity. Celý areál byl dokončen kolem roku 1726. Jeho vrcholnou podobu zachytil na dvou vedutách Michael Heinrich Rentz.⁶

Šporkovi nástupci hospodářsky neefektivní areál záhy po zakladatelově smrti převedli za neznámých okolností zpět k panství Benátky nad Jizerou. Nový majitel nevěnoval Bon Repos takovou péči a areál postupně stagnoval. Druhým nejvýznamnějším majitelem Bon Repos se stal pražský arcibiskup Antonín Petr hrabě Příchovský z Příchovic (1707–1793), jenž zadlužené panství Benátky nad Jizerou koupil v dražbě roku 1769. Na kněze byl vysvěcen v roce 1731, biskupské svěcení přijal v roce 1752 a o rok později byl jmenován hradeckým biskupem; od roku 1764 byl pražským arcibiskupem. Příchovský inicioval rokokovou přestavbu arcibiskupského paláce na Hradčanském náměstí v Praze. K areálu Bon Repos se zachoval velice citlivě. Zadal rozšíření původního Šporkova zámku (nyní zván Starý zámek) a v rokokovém stylu nechal vystavět Nový zámček, Čínský pavilon a hospodářský dvůr. Rozsah jeho zásahů dokumentují mapy I. vojenského mapování a především hospodářské plány velkostatku, pořízené krátce po arcibiskupově smrti.

Arcibiskup panství Benátky nad Jizerou v závěti odkázal prasynovci Františku hraběti Příchovskému. Po Františkově smrti se v roce 1814 dědictví ujal jeho nezletilý syn František Vojtěch, jímž ale již za dva roky rod Příchovských vymřel. Benátecké panství zdědily tři sestry z rodu Mladotů ze Solopisk. V roce 1825 se Josefina provdala za hraběte Leopolda Thun-Hohensteina, ale zemřela již po dvou letech. Leopold se

⁵ Svátek sv. Havla připadá na 16. října.

⁶ Michael Heinrich Rentz (1698–1758) byl původem německý rytce a kreslíř, který působil převážně v Čechách. Byl dvorním rytcem hraběte Šporka, jehož četné tisky doplnil řadou svých děl. Jeho činnost je spojena zejména s tiskařskou dílnou sídlící na Kuksu.

následně v roce 1829 oženil s její sestrou Alžbětou. Třetí sestra se v roce 1825 provdala za Leopoldova bratra Jana Arnošta Thun-Hohensteina.⁷

Hrabě Leopold hodlal obnovit letohrádek Bon Repos a pořádat zde ve velkém sále taneční zábavy. Možná i to byl důvod, proč zde v roce 1844 ubytoval Bedřicha Smetanu, který v letech 1844–1847 působil jako učitel hudby u Thun-Hohensteinů v nedalekých Benátkách nad Jizerou.⁸ Do první poloviny 19. století jsou kladeny pokusy Leopolda Thun-Hohensteina o parkové úpravy v přírodně krajinářském stylu, jež lze sledovat na mapách stabilního katastru z roku 1842. V rámci úprav areálu došlo k demolici zpuštělé kaple sv. Jeronýma, o které ještě k roku 1827 František Otruba píše: „*Připomíná se též pěkná kaple sv. Hieronýma, nyní zpuštělá, se zbytky starých fresek ze života Krista Pána*“.⁹

V roce 1869 převzal správu benátského panství Leopold Bohumil Thun-Hohenstein, ale pro značné zadlužení panství je v roce 1885 prodal vídeňské C. k. priv. bance pro země rakouské (*Länderbank*). Než banka benátské panství prodala, probíhala zde jen běžná údržba. Jakmile v roce 1905 benátské panství zakoupil Rudolf Ferdinand Kinský, ihned na Bon Repos zahájil opravy.¹⁰ Přitom nechal ve starém záměčku zřídít lesní úřad. Ve 20. letech 20. století následovala tzv. první pozemková reforma, která donutila hraběte areál zámku Bon Repos i s přilehlými lesy prodat. Novým vlastníkem se v roce 1926 stal Ing. Václav Špitálský, který zde následně inicioval rozsáhlé opravy a celkovou modernizaci areálu.¹¹ Tehdejší podobu lze kromě pozemkových map poprvé studovat i z fotografií.

Na poměrně klidnou historii loveckého záměčku navázala výrazně rušnější, která byla vyprovokována druhou světovou válkou. Areál zámku nejprve užíval německý velitel nedaleké milovické vojenské posádky. S koncem války zde byl umístěn lazaret Rudé armády, který v 50. letech vystřídala politická škola. V letech 1963–1990 byl Bon Repos opět využíván armádou. Při rozprodávání nepotřebného majetku Ministerstva obrany ČR areál zámku koupila v roce 2003 společnost ZÁMEK BON REPOS, spol. s r. o., která se s příkladnou péčí věnuje rekonstrukci památkově chráněného areálu.

⁷ H. BENEDIKT, Franz Anton Graf von Sporck (jako pozn. 3), s. 309.

⁸ Bedřich Smetana zde měl složit skladby „Lístek do památníku“ pro Kateřinu Kolářovou, roztomilé „Svatební scény“ pro jednu z dcer Leopolda, osm preludií pro klavír a dvě ruce, šest preludií pro varhany.

⁹ František OTRUBA, Paměti města Lysé n. L., panství lyského a vesnic okolních, Hradec Králové 1898, s. 147.

¹⁰ Rudolf Ferdinand hrabě Kinský (1859–1930) v roce 1905 zakoupil i sousední panství Lysá nad Labem. Vytvořil tak velkostatek, jehož správním centrem byl zámek v Lysé nad Labem.

¹¹ Ing. Václav Špitálský (1877–1938) pocházel z nedalekého Zdětína. Byl odborníkem na meliorace. Pracoval jako přednosta odboru Státního pozemkového úřadu v Praze.

Obr. č. 1. Současný areál od jihu. – Foto Eva Chlumová (2012): Archiv zámku Bon Repos, nesign.

Bon Repos ve světle kartografických a ikonografických pramenů

Množství kartografických a ikonografických pramenů k danému tématu je pro 20. a 21. století velice rozsáhlé. Při zpracování tohoto příspěvku byla proto pozornost věnována pramenům ze staršího období, které lze vymezit lety 1715–1926. Mladší prameny budou předmětem dalšího studia.

Před založením Bon Repos. Skutečnost, že Bon Repos byl založen až po roce 1715, dokládají nepřímo veduty lyského panství. Zatímco na rytině publikované u Johanna Mauritia Vogta *Herrschaft Lyssa* z roku 1712¹² ještě chybělo na horizontu vyobrazení Bon Repos, pozdější rytiny „lyského panství“ z let 1720¹³ a 1721¹⁴ jej pod

¹² Podrobněji E. SEMOTANOVÁ, Vogtova veduta (jako pozn. 1).

¹³ P. PREISS, František Antonín Špork (jako pozn. 2), obr. 11, s. 31, 540.

¹⁴ Tamtéž, obr. 44, s. 105, 542.

označením *Vogelberg/Vogelfangerey* již zmínily jak v textu legendy, tak i symbolicky na vedutě.

Veduty venkovského sídla pro Františka Antonína Šporka. Získání Bon Repos po mnohaletém úsilí bylo pro Šporka natolik významné, že ihned inicioval vznik veduty Bon Repos neboli Ptačí hůrka (*Bon repos oder Vogelberg*).¹⁵ Spěch zřejmě zavinil, že neznámý autor provedl naivní rytinu Bon Repos se značným zkreslením. Pavel Preiss datuje rytinu do roku 1715, zatím co Jiří Šerých až do roku 1720.¹⁶

S ohledem na zobrazenou scénu přesazení sto centů těžkého vzrostlého dubu (za přispění tažné síly 56 párů koní), k čemuž došlo 25. prosince 1719 na počest přítomného Emanuela Savojského,¹⁷ lze konstatovat, že rytina nutně vznikla, resp. minimálně byla aktualizována po tomto datu a objevila se v (tzv.) Stillenauově publikaci z roku 1720. Jedná se o nejstarší známé zobrazení loveckého záměčku. Pro úplnost je třeba uvést, že zanedlouho po této rytině byla s malou obměnou vyryta dvojicí autorů Havel-Birckhart další rytina s nadpisem *Bonrepos oder Vogelberg*, která zaznamenala i „živou novinku“ – dva velbloudy, které Šporkovi daroval Emanuel Savojský.¹⁸ Pro lepší orientaci anonymní autor do levého dolního rohu připojil legendu:

1. *Capell St. Hieronymi* [kaple sv. Jeronýma]
2. *La maison de bon repos* [dům odpočinku – vlastní Bon Repos]
3. *des priesters wohnung* [byt pro kněze]
4. *der Neuman Silberbrun* [Neumanova stříbrná studna]
5. *Zier und Kuchelgarten* [kuchyňská zahrada]
6. *Berg Eremitorium* [kopec poustevníka]
7. *Allerhand Vogelberg* [ptačí hůrka]
8. *der Nussheger-fang* [lapač ořešníků]
9. *die hierzu behorige boge Schnitze* [lapač s obloukovým krytem]
10. *Capell St. Simonis Stylitae* [kaple sv. Šimona Stylity]
11. *Schlos Benateck* [zámek Benátky nad Jizerou]
12. *Berg Beesig* [vrch / hrad Bezděz]

Rytina ze zvýšené perspektivy zachytila mozaikovitou otevřenou zemědělsko-lesnickou krajinu. Při pohledu od jihu se na severním horizontu objevila krajinná dominanta vrchu Bezděz a pod ním z lesů vystoupil zámek v Benátkách nad Jizerou. Na vzdáleném horizontu bylo schematicky znázorněno několik vesnic. Oproti současnému stavu rytina zobrazila střed vrchu Čihadla bez vzrostlé vegetace, zato s využívaný-

¹⁵ P. PREISS, František Antonín Špork (jako pozn. 2), obr. 58, s. 185, 543.

¹⁶ Jiří ŠERÝCH, Michael Rentz fecit. Michael Jindřich Rentz, dvorní rytec hraběte Šporka, Praha 2007, s. 92.

¹⁷ H. BENEDIKT, Franz Anton Graf von Sporck (jako pozn. 3), s. 308.

¹⁸ J. ŠERÝCH, Michael Rentz fecit (jako pozn. 16), s. 93; Národní archiv Praha (dále NA), fond Sbírka starých listů, kreseb, maleb 16.–20. století, inv. č. 177.

Obr. č. 2. Veduta Bon Repos neboli Ptačí hůrka (*Bon repos oder Vogelberg*). In: Gottwald Caesar von STILLENAU, Leben Eines Herrlichen Bildes, wahrer und rechtschaffener Frömmigkeit, Welches GOTT in dem Königreich Böhmen, in der Hohen Person Sr. Hoch-Gräfl. EXCELLENZ HERRN, Herrn Frantz Antoni, Des Heil. Röm. Reichs Grafen von Sporck, ... Als einen Spiegel reiner Gottesfurcht, allen Frommen zu einen Beyspiel aufgerichtet hat, b. m. 1720, za s. 36. Online: https://books.google.cz/books?id=gWRmAAAAcAAJ&pg=PA74&dq=Leben+Eines+Herrlichen+Bildes&hl=cs&sa=X&redir_esc=y#v=onepage&q=Leben%20Eines%20Herrlichen%20Bildes&f=false [cit. 17. 2. 2017].

mi zemědělskými pozemky a travnatou plochou, která byla doplněna řadou ptáčnických zařízení.¹⁹ Vlastní Bon Repos byla drobná přízemní stavba se sedlovou střechou. Kaple sv. Jeronýma byla zobrazena se známou figurou Smrti ukazující na ctnosti a neřesti. Za kaplí se nacházela zdí ohrazená obdélníková zahrada, která byla uvnitř geometricky členěna. Přední část zahrady vymezoval byt pro kněze. Poustevníkova pyramida měla dle rytiny kruhový nebo oktagonální půdorys, nikoliv tedy křížový, jak uváděl Benedikt. Vlevo od pyramidy zobrazený čtvercový ohraničený objekt mohl být ptáčnické zařízení nebo v pozdějších Rentzových rytinách zachycená zaječí zahrada.²⁰ Vlevo, již mimo areál, nad lesním porostem vystupovala na křižovatce cest hranolová stavba kaple sv. Šimona Stylity. I zde byla na střeše kaple zobrazena atrakce v podobě otočného ukazatele. V dolní části rytiny byly zobrazeny tři chalupy budoucí vsi Čihadla. Výhodně od scény transportu přesazovaného dubu byla zobrazena paseka, která odpovídá holosečnému způsobu mýtní těžby lesa.

Okrajově bylo Bon Repos zobrazeno na anonymní rytině eremitáže svatého Václava (*S. Wenceslai*) z roku 1720.²¹ Dominantní postavení zaujalo několik objektů této rozsáhlé krajinné atrakce, kterou hrabě Špork situoval na hranici svého panství přímo při zemské stezce. Zakladatel zjevně toužil na rytině zachytit i místa pro něj významná a to i přes skutečnost, že zeměpisně jejich poloha nesouhlasila. Proto je na levém horizontu lesa patrný císařský zámek v Brandýse nad Labem a mariánský kostel ve Staré Boleslavi. Na pravém je zobrazen shluk objektů Bon Repos. Legenda pod rytinou popisuje objekty jako Ptačí hůrka neboli Bon Repos (*Vogelberg oder Bon Repos*).

V časové posloupnosti vedut, které blíže zobrazily dotčenou lokalitu, mají zcela mimořádné postavení rytiny Michaela Heinricha Rentze. Jak uvedl Jiří Šerých, vyspělé Rentzovy rytiny Bon Repos byly umělcem vytvořeny dvakrát *ad vivum*,²² a to až v druhé polovině 20. let (rozhodně po roce 1726).²³ Mohli bychom tedy očekávat, že jeho umělecké ztvárnění bylo maximálně přesné. Restaurátorský průzkum fresek již-

¹⁹ K dobovým ptáčnickým zařízením patřily tzv. humence, panthera, rokolo a tesa. U humence byly lapací zařízení dvě na zem položené sítě, které se zatažením za provaz sklápaly. Principem panthery bylo vábení ptactva volavými ptáky do keřových porostů se sítěmi. Rokolo fungovalo na obdobném principu vábení ptactva ale s tím rozdílem, že přivábené ptactvo se zahnal do sítí prostřednictvím předmětu, který tvarem napodoboval dravého ptáka (tzv. rokolo). Tesa využívala k chytání přivábených ptáků lepu / klihu natřeného na větvičky keřů. K ptáčnickým zařízením blíže Tomáš HALÍK, Hrabě František Antonín Špork a Kuks za jeho doby, Dvůr Králové nad Labem 1905.

²⁰ Zaječí zahrada byl ohrazený prostor, kde byli volně vypuštěni a krátkodobě chováni zajáci. Příležitostně se zde konal lov se psy.

²¹ P. PREISS, František Antonín Špork (jako pozn. 2), obr. 56, str. 169, 543.

²² Rytiny jsou signovány *Rentz ad viv: del: et fec:*

²³ J. ŠERÝCH, Michael Rentz fecit (jako pozn. 16), s. 92.

niho průčelí Starého zámku, který realizoval v roce 2009 akademický malíř Petr Kadlec, autentičnost Rentzovy rytiny s pohledem na Bon Repos od jihu (*Bon-Repos oder der Vogel-Berg von Mittag anzusehen*) potvrzuje; rytec správně zakreslil dokonce i polohu dveří a oken. Jeho rytina dokonce zobrazuje i náznak venkovních fresek, a to i přes nepatrnost měřítka rytiny.²⁴

A zatímco obě starší veduty shlížely na Bon Repos z ptačí perspektivy od jihu, Rentzovy rytiny vycházely jen z mírného nadhledu. První pohled Bon Repos od jihu (*Bon-Repos oder der Vogel-Berg von Mittag anzusehen*) současně představuje přesvědčivý výsek skutečné krajiny (obr. č. 3).²⁵ I v tomto případě Rentz (v souladu se Šporkovou intencí) rytinu koncipoval jako propagační leták, zvoucí k návštěvě. Jiří Šerých dodává: „Zatímco rozvinutá plocha v popředí zachycuje různá ptáčnická zařízení, po pravé straně ustupují dozadu jednotlivé stavby: osmiboký letohrádek s navažující jídelnou a sousedícím polygonálním altánem, za nimi čtyřboká kaple sv. Jeronýma obklopená řadou plastik, v jejímž vrcholu se kýval kostlivec. Od Bickhartovy rytiny se na Bonrepu leccos přestavovalo. Někdejší skromné obydlí pro kněze za Jeronýmovou kaplí se na Rentzově pohledu rozšířilo a zvýšilo na objekt k ubytování služebnictva a pod jeho štíhlé arkády v nároží se ukryla Stříbrná studna, vybudovaná s nemalými obtížemi už roku 1720. Na tento převýšený stavební blok vzadu navázala okrasná a „kuchyňská“ zahrada. Nalevo přes cestu sousedí se zahradou vlastní hraběcí letohrádek Bonrepos, se širokými lavicemi po obou stranách vchodu a se zdmi zdobenými nástěnnými malbami. Celému tomuto okrsku konečně vzadu vévodí navršená terénní homole, ukrývající v přízemí obydlí pro poustevníka, jež je vnitřním schodištěm spojeno s hraběcí ptáčnickou rozhlednou. Druhá bonreposká kaple, zasvěcená sv. Šimonu Stylitovi, na Rentzově pohledu od jihu zaniká, je ukryta výrazně vlevo od hlavního komplexu staveb mezi stromy. Rytina nám ale hlavně uchovává v paměti, co vůbec na Ptačím vrchu vytvořila šporkovská éra.“²⁶

²⁴ Městský úřad Lysá nad Labem, odbor školství, kultury, sociálních věcí a zdravotnictví, Petr KADLEC – Daniel DAMANJA, Areál Bon Repos v k. ú. Stará Lysá, restaurování povrchů fasády Starého zámku J – tzv. „Šporkovská chýše“ II. etapa, Předběžný restaurátorský záměr, Praha 2009, s. 4.

²⁵ Národní galerie v Praze, inv. č. R 73248.

²⁶ J. ŠERÝCH, Michael Rentz fecit (jako pozn. 16), s. 94 – Problematiky plastik se v souvislosti s kaplí sv. Jeronýma dotkl P. PREISS, František Antonín Špork (jako pozn. 2), s. 198: „Poněkud překvapuje, že u kaple sv. Jeronýma není zmiňována ani graficky dokumentována žádná socha titulárního světce. Právem se proto přijímá, že s touto kaplí souvisí znamenitá, svým pojetím výslovně exteriérová plastika sv. Jeronýma, tyčící se na zdi kostela v Lysé, která patří k nejvýznamnějším výkonům Braunovým. Rentzova rytina Bon Repos předvádí plastický doprovod kaple sv. Jeronýma jen z části. Jednak svou miniaturizací, jednak překrytím nároží kaple letohrádku s jídelnou, neskýtá jasnou představu o jeho původním rozestavení, o umístění dvojice andělů a velkých lebek na masivních podstavcích, přesně určuje jen lokalizaci sochy sv. Máří Magdaleny na vysokém podnoží.“

Z pohledu zkoumání změn krajiny je nutné podotknout, že z rytiny nevyplývá jakýkoliv cílený krajinářský záměr. Schází tu pro barokní kompozici typická souměrnost, stejně jako provázanost jednotlivých prvků alespoň do krajinné osy. Nebyly zobrazeny aleje a rovněž chybí výrazná dominanta. Zato měrou nebývalou byla zachycena ptáčnická zařízení. Zejména na nich je možné udělat si představu o náročnosti čihařského vybavení Bon Repos. K rytině s názvem autor připojil legendu s obsáhlým popisem zdejších objektů:

1. *Capello St. Hieronymi* [kaple sv. Jeronýma]
2. *la Maison de BonRepos* [dům odpočinku – vlastní Bon Repos]
3. *Der Neumanisika Silber* [Neumanova stříbrná studna]
4. *Luft Haus u Taffel Ziemer* [letohrádek a jídelna]
5. *Zierrn Kuchel – Garden* [kuchyňská zahrada]
6. *Wohnung ver dir Hochgrafe Haffstat* [pavilon pro služebnictvo]
7. *Berg Eremitorium* [poustevnický vršek]
8. *Maisen-Waldlein* [lapač lesních skřivanů]
9. *Kleiner Roccolo* [malé rokolo]
10. *Groser Roccolo* [velké rokolo]
11. *Frey Strauch* [křoviny pro lov drobnějšího ptactva]
12. *Maisen Spree* [lapač sýkorek]
13. *Haasen Garten* [zaječí zahrada]
14. *Schloss Benateck* [zámek Benátky nad Jizerou]
15. *Berg Bezsig* [vrch / hrad Bezděz]
16. *Alter Nus Heeger Fang* [lapač ořešníků]

Ojedinelý pohled na Bon Repos od severu (*Bon-Repos von Mitternacht anzusehen*) nabízí druhá Rentzova rytina (obr. č. 4).²⁷ O ní Jiří Šerých uvádí: „Pro svou menší názornost se těší druhý Rentzův pohled *Bon-Repos von Mitternacht anzusehen* ve šporkovských pojednáních nezaslouženě mnohem menší pozorností, i když svým nahlédnutím „za humna“ nabývá přitažlivé krajinářské intimity. Středem veduty se v popředí stala tzv. Zaječí zahrada a za ní Malé a Velké Roccolo, zatímco komplex nejdůležitějších bonrepoských staveb se nyní srazil do levé strany pod korunu košatého stromu, umístěného v repusoáru. Za kuželovitým kopcem poustevny s ptáčnickou rozhlednou, který tady ztratil svou monumentalitu, nahlédneme odzadu do okrasné a zelinářské zahrady, již rámuje dvoukřídlý dům pro hraběcí služebnictvo. Srazeny téměř do zákrytu ubíhají dozadu letohrádek Bonrepos, kaple sv. Jeronýma i luthaus s jídelnou. Zcela na pravé straně rytiny v sousedství stinného háje se tentokrát naopak v popředí důkladně odkryla kaple sv. Šimona Stylity ještě bez sochařské výzdoby. Přes Zaječí

²⁷ Národní galerie v Praze, inv. č. R 73249.

*zahradu ve středu obrazu, Malé a Velké roccolo a další ptáčnická zařízení dohlédneme polabskou rovinou až k lyskému zámku.*²⁸

Tato veduta z hlediska proměn krajiny nabízí porovnání rozdílné péče o travní porosty. Předchozí jižní pohled zobrazuje homogenní povrch bez členění, který je jen místy doplněn skupinkami keřů jako nezbytné součásti ptáčnických zařízení. Severní pohled v úseku mezi kuželovitým kopcem poustevny a zaječí zahradou zaznamenal sklady, které by mohly patřit posečenému a sušenému senu na loukách. Z louky jako vertikální dominanta vystupuje (vedle dvou tyčí s praporky) dvojice úzkých stromů, jejichž koruna je habitem velice blízká pyramidálním topolům černým. Velikost stromů je nápadná zejména na jižním pohledu. Vrch s poustevnou, který byl pro svůj tvar extrémně výsušný, byl viditelně porostlý trsy větších rostlin či snad seřezávaných keřů, které měly zcela jistě stabilizovat svah. Jiného charakteru je vegetace v zaječí zahradě. Zde byla ve dvanácti segmentech pěstována vegetace vyšší, která měla zejména poskytnout úkryt zde chovaným zajícům. Jeden ze segmentů se zdá být dokonce vymezen kůly. U kaple sv. Šimona Stylity lze nahlédnout do porostu lesíka. Ze zobrazení je patrné, že se nejednalo o klasický lesní porost. Z vysoko založených korun stromů by spíše bylo možné usoudit na provozování lesního pastevectví, kdy dobytek spásal nejen podrost, ale též spodní části korun. Z habitu korun stromů lze odvodit, že zde rostly vesměs listnaté stromy, snad jen s několika exempláři borovice. Posledním nápadným detailem je snaha rytce zobrazit krajinu směrem k Lysé plochou, na rozdíl od kopcovité krajiny u Benátek na jižním pohledu. Opět je připojena legenda:

1. *Berg Eremitorium* [poustevnický vršek]
2. *la Maison de BonRepos* [dům odpočinku – vlastní Bon Repos]
3. *Wohnung der Hochgraffe Hoffstat* [obydlí pro služebnictvo]
4. *Capello St. Hieronymi* [kaple sv. Jeronýma]
5. *Luft Haus und Taffel Ziemer* [letohrádek a jídelna]
6. *Maisen Spree* [lapač sýkorek]
7. *Maisen-Waldlein* [lapač lesních skřivanů]
8. *Frey Stranch* [křoviny pro lov drobnějšího ptactva]
9. *Kleiner Roccoło* [malé rokolo]
10. *Grosser Roccoło* [velké rokolo]
11. *Haasen Garten* [zaječí zahrada]
12. *Eyserne Schnapper* [železné lapače]
13. *Capello St. Simonis Stylita* [kaple sv. Šimona Stylity]
14. *Schloss Lysa* [zámek Lysá nad Labem]

Hospodářské plány a rokoková přestavba za arcibiskupa A. P. Příchovského. Zatímco zakladatelskou činnost F. A. Šporka dokumentují pouze veduty, Příchovského

²⁸ J. ŠERÝCH, Michael Rentz fecit (jako pozn. 16), s. 95.

Obr. č. 3. Veduta Bon Repos od jihu (*Bon-Repos oder der Vogel-Berg von Mittag anzusehen*).
– Fotografie © Národní galerie v Praze, inv. č. R 73248.

Obr. č. 4. Veduta Bon Repos od severu (*Bon-Repos von Mitternacht anzusehen*).
– Fotografie © Národní galerie v Praze, inv. č. R 73249.

stavební aktivity zachycují mapy a plány. Nejstarším je I. vojenské mapování (areál Bon Repos je na sekci č. 92).²⁹

Obr. č. 5. Prostor Bon Repos na I. vojenském mapování, sekce č. 92. – Österreichisches Sttatsarchiv-Kriegsarchiv Wien, Laborař geoinformatiky UJEP Ústí nad Labem.

Online: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c092 [cit. 17. 2. 2017].

List zobrazuje vrch *Kopetz* (dnes Čihadla), na jehož temeni byl symetricky umístěn areál zámku „*Bon Repos vulgo Trzihadla*“, od kterého vedly východním a západním směrem lesní průseky. Jižním směrem byla vyznačena alej, která navazovala na sadové úpravy kolem zámku.³⁰ Autor mapy do středu pozdně barokní kompozice

²⁹ Kolorované originály map I. i II. vojenského mapování jsou uloženy v Österreichisches Sttatsarchiv-Kriegsarchiv Wien; černobílé fotokopie v NA a v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Sekce č. 92 je dostupná online: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=1vm&map_region=ce&map_list=c092 [cit. 17. 2. 2017].

³⁰ Až v rámci novodobého zásahu, kdy majitel zámku požadoval realizovat lesní průsek severně od Bon Repos, vyšlo najevo, že severní osa je ukončena dvěma vrchy Bezdězu s dominantou hradu. Situace tedy odpovídá anonymní vedutě *Bon repos oder Vogelberg* z roku 1720 i Rentzově vedutě *Bon-Repos oder der Vogel Berg von Mittag anzusehen*.

umístil původní Šporkovu kapli sv. Jeronýma. To dokládá, že kaple nebyla při stavbě rokokového zámku zbořena, jak předpokládal Pavel Preiss.³¹ Jižně od kaple byl Nový (arcibiskupův) zámek, severně byl stavebně rozšířený Starý (Šporkův) zámek s otevřeným dvorem. Na západní křídlo Starého zámku zřejmě navazovala poustevníková zemní pyramida, zatímco za východním křídlem by mohl být arcibiskupův Čínský pavilon. Východně od obou zámků byl zachycen dvoutraktový objekt hospodářského dvora. Účel drobné stavby na západní straně od Starého zámku není znám. Objekt nebyl zobrazen na žádné předchozí rytině. V současnosti je v daném místě pseudo-románská kaple Nejsvětější Trojice.

Lesní porosty odpovídají rytinám z počátku 18. století, kdy menší lesní komplex byl západně a souvislý lesní komplex Raštice (*Rastitze*) východně. Ves Čihadla ještě nebyla pojmenována. Pouze na jižním okraji západního lesa se nacházel shluk staveb, který rovněž odpovídal rytině z roku 1720. Na křižovatce cest západně od zámku stál objekt kaple sv. Šimona Stylity, který byl rovněž znám ze starších rytin. Mezi kaplí a zámeckým areálem stál při cestě ještě jeden drobnější objekt, který by snad mohl být pozůstatkem některého z ptáčnických zařízení zobrazených na Rentzově rytině *Bon-Repos oder der Vogel Berg von Mittag anzusehen* (obr. č. 3). Novým objektem byla stavba, pravděpodobně lesní altán, v křížení východního průseku.

Zobrazená krajina byla mozaikou lesních a polních celků. Neobvykle hustá byla síť průseků a cest v komplexu lesa Raštice, která vycházela z tradice parforsních honů a účelné přehlednosti lesa pro snadnou orientaci lovce. Zdejší průseky byly v době mapování patrně významnější než průseky u poustevny sv. Františka, které byly zobrazeny na rytinách „panství Lysá“ z let 1712 a 1721.³² Komunikační síť byla poměrně hustá a propojovala areál též se vsí Předměřice, kterou procházela významná komunikace do Žitavy.

Václav Honzovský vytvořil k datu 8. srpna 1795, tedy až po smrti arcibiskupa, obrazový plán hospodářského dvora ve Staré Lysé (*Plan N. 6 Maierhof Altlüssau*), jehož součástí byl i detail zámku Bon Repos (obr. č. 6). Plán s bohatou legendou se bohužel dochoval jen na fotografiích místního amatérského historika P. Josefa Vojáčka, který dle originálu pořídil přepis legendy.³³ Stejně jako u I. vojenského mapování je z plánu patrná mozaika lesních a zemědělských pozemků. Nápadné jsou výměry lesů Raštice 399 strychů a Hladký bor 294 strychů.³⁴ Je zde i zmínka o staré bažantnici a poli pro ptáčníka.

³¹ P. PREISS, František Antonín Špork (jako pozn. 2), s. 219.

³² Srov. pozn. 12 a 14.

³³ Originál plánu je momentálně neznámý. Autor příspěvku měl k dispozici pouze fotografie plánu, které jsou uloženy ve fondu Státního okresního archivu (dále SOKA) Nymburk se sídlem v Lysé nad Labem, fond Sbírka map a plánů, sign. B8-25 (inv. č. 409) (soudní mapa nekolorovaná).

³⁴ Strych = 0,285 ha. Les Raštice měl výměru asi 114 ha, les Hladký bor asi 84 ha.

Obr. č. 6. Detail fotografie hospodářského plánu (*Plan N. 6 Maierhof Altltissau*) Václava Honzovského, datovaného 8. srpna 1795. – SOKA Nymburk, fond Sbirka map a plánů, sign. B8-25 (inv. č. 409).

Plán zachytil severně od Bon Repos obvodovou komunikaci, která byla současně hranicí brandýského panství. Jižní obvodová komunikace vymezovala komplex lesa / parku vůči obhospodařovaným polnostem. Z kompozičního hlediska bylo důležité zobrazení aleje vedoucí jižně od Nového zámku. Zda vedla alej i západním směrem ke kapli sv. Šimona Stylity není zřejmé. Na plánu byl rovněž zakreslen shluk budov osady Čihadla.

Pro studium zámeckého areálu je důležitější detail zámeckého okrsku. Dominantní postavení zde zaujal arcibiskupův Nový zámek (č. 1), který se zdál být kompozičním středem areálu (na rozdíl od I. vojenského mapování, kde centrální stavbou byla kaple sv. Jeronýma). Kaple (č. 2) byla na plánu umístěna blíže ke stavebně rozšířenému Starému zámku (č. 3). Na rozdíl od mapy I. vojenského mapování byl dvůr Starého zámku uzavřený a přehrazený (ve východní části rostly stromy, západní část byla prázdná). Východně od zámku je Čínský pavilon (č. 5) s nápadnou cestou (směřující do Benátek). Autor na pravé straně detailu zobrazil dvoutraktový hospodářský dvůr (č. 4) a na průsečíku lesních cest polygonální altán s jehlancovou střechou (č. 6). Velmi podobné objekty se nacházely na západě. Nejnižší byla ohrazená čtyřboká stavba (č. 7), která by snad mohla být obydlím ptáčníka. Výše umístěná polygonální stavba (č. 8) by mohla mít souvislost s ptáčnickými objekty zobrazenými na Rentzově rytině *Bon-Repos oder der Vogel-Berg von Mittag anzusehen* (obr. č. 3). Poslední polygonální stavba, situovaná u jihozápadního nároží Starého zámku, se nacházela v místě současné oktogonální pseudorománské kaple Nejsvětější Trojice. Její dobový účel zatím

není znám. Z detailu plánu pro jeho schematicnost není bohužel možné určit, zda stro-mořadí znázorněná jižně a západně od Nového zámku odpovídala realitě, nebo se jed-nalo o stylizované zobrazení lesního průseku.

Katastrální mapy a zahradní úpravy za Thun-Hohensteinů. Rodina Thun-Hohensteinů rozvíjela Bon Repos především v oblasti zahradních a parkových úprav. Toto zjištění vyplývá z porovnání různých druhů map stabilního katastru (obr. č. 7a–b).³⁵ Mapy upřesnily umístění zděných staveb v zámeckém komplexu a potvrdi-ly existenci lesního porostu na západě. Nově zobrazily osadu *Hyronienberg* (Čihadla). Detailně byly zakresleny cestičky a četná odpočívadla (včetně drobných staveb). V parku byl kladen důraz na rozlišení travních ploch a ploch osázených dřevinami. Dokonce lze rozlišit formu dřevin – nízké keře, vysoké stromy, listnaté a jehličnaté dřeviny.

Pro řešené území byly prověřeny indikační skici obce Stará Lysá s osadou Hyronienberg uložené v Národním archivu v Praze.³⁶ Jejich autorem byl geometr Jo-hann Sorfler; porovnáním s císařskými otisky konstatujeme drobné rozdíly.³⁷ Oproti indikačním skicám zachytily v prostoru parkové úpravy objekt v mlatové úpravě zá-padně od zámku. Rovněž není jednotný počet staveb ve východní části (za severojiž-ním průsekem). Komunikační síť se nezměnila. Plocha bývalého bezlesí severně od Bon Repos, která je v císařském otisku šrafovaná a označená jako zelinářská / užítkov-á zahrada (*Gemüse Garten*), byla na indikační skice zobrazena s pravidelným sponem dřevin ovocného sadu (*Obst Garten*). Odlišně byla též zakreslena užitková zahrada východně od okraje jižního stromořadí. Indikační skica zobrazuje plochu dělenou na 28 dílů, zatímco otisk i soudní mapa zobrazují jen 18 dílů. Neobvyklé je též zobrazení křížku v jihozápadním nároží Starého zámku, nyní tzv. Smetanově pokoji.

Soudní mapa získaná z Národního archivu je nekolorovaná, bez vyznačených parcelních čísel a postrádá dodatečné úpravy.³⁸ Stejná soudní mapa je deponovaná ve Státním okresním archivu Nymburk.³⁹ Změny jsou naopak zobrazené ve druhé sadě částečně kolorovaných map (červeně kolorovaných je pouze pět stavebních objektů na

³⁵ Císařské povinné otisky, indikační skici, soudní mapy.

³⁶ Indikační skici stabilního katastru pro k. ú. Stará Lysá jsou dostupné na portálu NA http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BOL/BOL289018420/BOL289018420_index.html [cit. 17. 2. 2017]. Fyzicky jsou uloženy v NA ve fondu Indikační skizy 1826–1843, sign. Bo 289 (inv. č. 780).

³⁷ Císařské povinné otisky stabilního katastru areálu Bon Repos jsou dostupné na portálu Českého úřadu zeměměřického a katastrálního http://archivnimapy.cuzk.cz/coc/7243-1/7243-1-001_index.html [cit. 17. 2. 2017]. Duplikáty téhož území jsou uloženy v NA ve fondu Stabilní ka-tastr 1826–1878 (duplikát), inv. č. 499, karton 251.

³⁸ NA, fond Staré katastrální mapy, řada A 1827–1890, inv. č. 33 (soudní mapa nekoloro-vaná).

³⁹ SOKa Nymburk, fond Sbirka map a plánů, sign. B8-25 (inv. č. 409) (soudní mapa neko-lorovaná).

Obr. č. 7a–b. Detail indikačních skic Staré Lysé s osadou Hyronienberg (*Alt-Lissa sammt Ortschaft Hyronienberg*). NA, fond Indikační skizy 1826–1843, sign. Bo 289 (inv. č. 780)
– Online: http://archivnimapy.cuzk.cz/skici/skici/BOL/BOL289018420/BOL289018420_index.html [cit. 17. 2. 2017].

Čihadlech), ale s červeným inkoustem vyznačenými parcelními čísly.⁴⁰ Zde je změnou umístění čtyř nových stavebních objektů jihozápadně od cesty na Čihadlech (domy čp. 89, 90, 113, 114) a dále nové dělení pozemků pro zahrady k těmto domům. Změny, které sepsal a kolacionoval dle zápisu na titulní straně Adolf Horak, vznikly pravděpodobně až po indikační skice a mohly by tak patřit k další etapě mapování – reambulovanému katastru.

Obr. č. 8. Detail mapového listu O-7-IV II. vojenského mapování. – Online http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=O_7_IV [cit. 17. 2. 2017].

Mapa II. vojenského mapování zachycuje Bon Repos na mapovém listu O-7-IV, který byl vyhotoven v letech 1851–1852 (obráz. č. 8).⁴¹ Oproti předchozímu byla lokalita označena již dvěma názvy – *Hyronymberg* pro osadu a samostatným označením *Schloss Bonrepos* pro zámecký areál. Mapa podobně jako u I. vojenského mapování zobrazuje mozaiku lesnicko-zemědělsky využívané krajiny. Lesní porost se od I. vojenského mapování rozšířil. Pastviny či louky jsou zobrazeny jen v bezprostřední blízkosti zámku jako součást přírodně krajinářského parku. Severně od zámeckého komplexu se stále nachází plocha zahrady, ale zahrada východně od jižního konce stromo-

⁴⁰ NA, fond Staré katastrální mapy, řada B 1827–1895, inv. č. 80 (soudní mapa částečně kolorovaná).

⁴¹ Online: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=2vm&map_region=ce&map_list=O_7_IV [cit. 17. 2. 2017].

řadí (jižně od zámku) je zobrazena dosti nejasně. Nezřetelné je umístění původní kaple sv. Jeronýma a nové pseudorománské kaple v zámeckém areálu. Zpřesnění přinesla mapa v zakreslení správné polohy průseků v lesním komplexu Raštice (východně od zámku). Schematicky bylo zachyceno stromořadí jižně od lesa Raštice a západní alej podél cesty ke kapli sv. Šimona Stylity.

Obr. č. 9. Plán sadových úprav zámku Bon Repos (*Ausmahlungsplan des Lustschlosses Bon Repos*), autor Johann Czerny. – SOA Praha, fond Velkostatek Benátky nad Jizerou – Lysá nad Labem (neuspořádaný dodatek).

Mimořádně zajímavý plán zámku Bon Repos (*Ausmahlungsplan des Lustschlosses Bon Repos*), který lze datovat do poloviny 19. století,⁴² zpracoval v měřítku

⁴² Státní oblastní archiv (dále SOA) Praha, fond Velkostatek Benátky nad Jizerou – Lysá nad Labem (neuspořádaný dodatek).

1 : 220 (měřeno v dolnorakouských sázích)⁴³ Johann Czerny (obr. č. 9). V pravém horním rohu je připojen popis zahrad. Převráceně orientovaný kolorovaný plán (barevnost vychází z principu stabilního katastru) zachytil areál bez původní kaple sv. Jeronýma a bez obdélného odpočívadla západně od zámku, kde měl být dřevěný altán. Všechny stavby byly zobrazeny v současné poloze. Cestní síť, kvantifikovaná plochou 6985 čtverečních sáhů,⁴⁴ v detailech neodpovídala stabilnímu katastru. Jinak byl řešen i dvůr Starého zámku (č. 7) – stabilní katastr zobrazil západní část prázdnou a východní s okrouhlými záhony, zatímco Czerneho plán dokumentoval obdélné členění východní části tzv. zámeckou zahrádku a stavbu (vstup do původního sklepa) v západní části.

Detailně byly zobrazeny vegetační prvky v parku – záhony květin, keřové a stromové skupiny, stromořadí a zejména pravidelný spon ovocných stromů v ovocné zahradě (č. 6) severně od zámku. Hospodářský dvůr byl osazen menšími dřevinami. Jižně od dvora bylo zobrazeno malé kruhové jezírko (č. 5). Nápadná je absence jihozápadního pásu parku (č. 1) v šíři cca 40 m a délce cca 400 m, který měl navazovat na stromovou školkou (č. 2) v jižní partii (východně od spodní části jižní aleje).

Lesoparkový komplex východně od zámku obsahoval průseky, které svou přímkou linií narušovaly ideu anglického přírodního parku. V jejich středu nebyl zobrazen žádný altán jako na plánu Václava Honzovského z roku 1795 (obr. č. 6). Oživení souvislého porostu přinesla v severovýchodní partii louka (č. 3), která byla na severu zakončena vodní plochou s romantickým ostrůvkem a mostkem (č. 4). Terénním průzkumem bylo potvrzeno místo vodní plochy i ostrůvku, byť v dosti zanedbaném stavu. Stavebník tak prakticky využil svažitou konfiguraci terénu i vodní poměry. K tomuto je třeba podotknout, že místo bylo poměrně frekventované, neboť jím procházela nejkratší cesta do Benátek nad Jizerou.

Jižní stromová školka byla rozdělena do 14 ploch. Celkem zde bylo vysazeno 50 třešní, 218 višní, 121 různých slivoní, 42 zákrsků a 21 ořešáků. Nápadné je zvětšení plochy ovocné zahrady severně od zámku, kde bylo vysazeno 60 jabloní, 106 hrušní, 251 slivoní a 759 „královských“ višní. Nejmenší užitková zahrada byla na nádvoří Starého zámku. Byla rozdělena do čtyř ploch a byla tu čtyři pařeniště.

Velmi přehledná porostní mapa lesů benátského panství (*Herrschaft Benatek Plan Uiber die Benennung der Waldstrecken in der Wrutitzer Revier nebst deren Flaechenmaahse*) obsahuje kromě dělení lesních celků též jejich podrobnou lesnicko-hospodářskou evidenci k roku 1830 (obr. č. 10).⁴⁵ Mezi lesními celky se nacházela osada Čihadla s 12 chalupami. Zámecký areál byl zachycen schematicky, což dokládá příliš dlouhá stavba Nového zámku i Činského pavilonu a šikmo orientovaný hospodářský dvůr. Zatímco objekt s kruhovým půdorysem byl zobrazen západně od zámku (novo-

⁴³ Vídeňský/dolnorakouský sáh = 1,896 m.

⁴⁴ Čtvereční sáh = 3,596 m².

⁴⁵ SOA Praha, fond Velkostatek Benátky nad Jizerou – Lysá nad Labem, inv. č. 721: Porostní mapa lesů benátského panství.

Obr. č. 10. Detail porostní mapy lesů benátského panství (*Herrschaft Benatek Plan Uiber die Benennung der Waldstrecken in der Wrutitzer Revier nebst deren Flaechenmaahse*). – SOA Praha, fond Velkostatek Benátky nad Jizerou – Lysá nad Labem, inv. č. 721.

románská kaple Nejsvětější Trojice), není vidět kaple sv. Šimona Stylity, která by měla být na západním okraji lesního celku. Významnými detaily jsou dvě aleje – jižní kopíruje stav z předchozího plánu, západní vychází od hospodářského dvora a směřuje k lesnímu celku nad obcí.

Posledním vybraným kartografickým pramenem z 19. století jsou mapy III. vojenského mapování. Pro studium Bon Repos je podstatný mapový list 3953-2, který vznikl na přelomu let 1877–1878.⁴⁶ Kromě doplnění dalších toponym (Čihadla, Niva, Vrch) zobrazil svažitost terénu a výškové kóty. Lesní celky byly vymezeny ostrými

⁴⁶ Online: http://oldmaps.geolab.cz/map_viewer.pl?z_height=500&lang=cs&z_width=800&z_newwin=0&map_root=3vm&map_region=25&map_list=3953_2 [cit. 17. 2. 2017]. Originály map jsou uloženy v Mapové sbírce Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

liniemi a členily je nápadné průseky. Mapový list zachytil stromořadí ke kapli sv. Šimona Stylity a stromořadí podél cesty z lesa Rašice.

Areál Bon Repos členilo poměrně velké množství cest, které vycházely z původní parkové úpravy zobrazené na předchozích mapách. Pozornost zasluhuje kruhové odpočívadlo ve středu cesty mezi kaplí sv. Šimona Stylity a zámeckým komplexem. V jižní stromové školce se objevila nová stavba.

Nejstarší fotografie a areál Bon Repos v prvním desetiletí ČSR. Soubor černobílých fotografií kaple sv. Šimona Stylity z doby okolo roku 1900 je uchováván ve sbírce Národního památkového ústavu.⁴⁷ Všechny tři fotografie zobrazují východní stranu kaple a její nejbližší okolí. Je dobře patrná kompozice plastik dvou andělů života a smrti a dvou kamenných lebek, stejně jako střídání barevnosti fasády (tmavé pilastry na podkladech světlé plochy). Dvě fotografie dokazují, že mezi kaplí a zámkem byl jírovec, který mohl patřit do stromořadí zobrazeného na II. a III. vojenském mapování. Kolem kaple byl kamenný obrubník s kočárovými odrazníky a nepevněná komunikace. Za kaplí byla otevřená zemědělská krajina.

Černobílé zimní fotografie z ateliéru M. Adlera v Praze dokumentovaly vzhled Bon Repos v prvním desetiletí 20. století.⁴⁸ Jedna zachytila Čínský pavilon od jihu. Je to jednoduchá obdélná stavba s mansardovou střechou krytou dřevěným šindelem. Fasáda rokokového pavilonu byla popnuta listnatými dřevinami. Vlevo stojící Starý zámek byl zastřešen sedlovou střechou, snad krytou břidlicovými šablonami. I tento objekt byl popnutý, ale hmota dřevin byla výraznější než na pavilonu. Za objekty byl vzrostlý porost listnatých dřevin.

Na další fotografii byl zachycen Nový zámek od jihovýchodu. Obdélná přízemní budova měla sedlovou střechou, která byla ve středu zvýrazněna pavilonem s mansardovou střechou zakončenou hodinovou věžičkou. Boční pavilony byla také kryty mansardovou střechou. Jižní fasáda objektu byla hustě popnuta dřevinami, s výjimkou středního pavilonu.

Nejmalebnější fotografií je jihozápadní pohled na kapli sv. Šimona Stylity s alejí a skupinou vesničanů (obr. č. 11). Fotografie zobrazuje reálný výsek zemědělské krajiny, kde kaple se sochařskou výzdobou plnily funkci dominanty. Ke kapli vedlo od zámku oboustranné jírovcové stromořadí. Mezi kaplí a alejí se nacházely dva výrazně starší jírovce, které by mohly být pozůstatkem aleje zobrazené na mapě II. a III. vojenského mapování. Vlevo od kaple byla dvojice menších ovocných stromů lemujících cestu do Předměstí nad Jizerou. Fotografie také poprvé dokládá, že lesopark byl ze západní strany ohrazen zdi.

⁴⁷ Sběrka Národní památkový ústav, generální ředitelství, inv. č. N 11.243, N 16.429, N 18.882.

⁴⁸ Soukromý Archiv zámku Bon Repos je uložen na Bon Repos. Archiv je bez evidenčních pomůcek.

Obr. č. 11. Kaple sv. Šimona Stylity, fotografie, cca 1910. – Archiv zámku Bon Repos, nesign.

Některé výše popsané fotografie se opakují na složené černobílé pohlednici Bon Repos, jejíž vznik spadá do doby, kdy zámek vlastnil Ing. Špitálský. Nový byl pohled na vnitřní část hospodářského dvora. Dvůr nebyl vydlážděn a nebyla zde žádná vegetace. Severně od hospodářského dvora byly jehličnaté stromy, zatímco západně, směrem k Čínskému pavilonu, rostly stromy listnaté. Menší fotografie zachytila interiér Čínského pavilonu, kde pozornost fotografa upoutal zavěšený preparovaný dravec doplňující iluzivní malbu na stropě.

Vysokou vypovídací hodnotu má černobílá fotografie jižního průčelí Nového zámku s vytaženou markýzou (obr. č. 12). Fotografie dokumentuje využívání obytné terasy před středním pavilonem. Jižní fasáda zámku byla stále popnuta. Naproti tomu vedení cestní sítě neodpovídalo plánu zámku z poloviny 19. století – nově zde byla zřízena obytná terasa a schodiště. Mlatová plocha před zámkem byla nahrazena záhonem stromkových růží. Z detailu fotografie je možné vyčíst, že podél zámku byl trvalkový záhon. Při levém okraji fotografie lze rozpoznat keře dřevité pivoňky a ruj vlasatou. Listnaté stromy za Novým zámkem dokládají, že nádvoří bylo oproti plánu osázeno celé a nebyla zde volná plocha.

Obr. č. 12. Nový zámek od jihu, fotografie, cca 1910. – Archiv zámku Bon Repos, nesign.

Závěr

Vybrané prameny odhalují vývoj krajiny kolem loveckého záměčku Bon Repos za první dvě století existence komponovaného areálu. Pro nejstarší dobu jsou k dispozici pouze veduty, jejichž vypočítací hodnota kolísá v závislosti na schopnostech umělce a míře stylizace vyobrazení. Vzhledem k subtilnosti mnohých prvků, které na dlouho nepřežily svého zakladatele, a s přihlédnutím k rozsáhlým terénním úpravám realizovaným armádou ve 20. století, jsou rytiny každopádně jediným svědectvím fyzické podoby Bon Repos. Písemné prameny, k nimž řadíme Šporkovu osobní korespondenci, deníky Šporkova hofmistra Tobiáše Josefa Seemana a paměti Šporkova pážete Ferdinanda Rakovského, se zaměřují spíše na bohatý společenský život než na fyzickou podobu Bon Repos.⁴⁹

⁴⁹ Tyto prameny jsou částečně zpracovány v díle Pavla Preisse (pozn. 2) a Heinricha Benedikta (pozn. 3).

S jistou mírou tolerance lze mezi Kuksem a Lysou nalézt podobnost. Jak v Novém lese ukrytý Betlém, tak i zdejší Bon Repos dovolovaly hloubavému duchu zakladatele oprostít se od shonu doby, umožnily mu v klidu a samotě věnovat se otázkám víry, studiu literatury i poznávání přírody. V případě nepohodlí se nabízelo blízké útočiště sídelního zámku, který skýtal dokonalé zázemí.

Vojenská mapování patří k základním pramenům pro poznání změn mladé kulturní (barokní) a industrializované kulturní krajiny. Svým měřítkem jsou využitelná především pro zkoumání velkých a středních krajinných celků. Pro výzkum menšího území, jakým je areál Bon Repos, je vhodnější stabilní katastr. Porovnáním císařských povinných otisků a indikačních skic je možné poměrně detailně poznat změny v území.

Jak hospodářský plán z roku 1795, lesní plány ze 30. let 19. století, tak i plán zámku z poloviny 19. století zachytily detaily, které jiné typy pramenů nezachytily. Za nejdůležitější je třeba pokládat objasnění osudu kaple sv. Jeronýma, o které se dosud soudilo, že s rokokovou přestavbou Bon Repos zanikla. Dalším podstatným přínosem je poznání geneze vývoje anglického parku a užitkových zahrad.

Fotografie jsou nedocenitelným pramenem v mnoha směrech. Konkrétně v případě Bon Repos dokládají zaniklé architektonické detaily, kompozici plastické výzdoby, uplatnění pnoucích dřevin a skladbu porostů (v některých případech lze identifikovat i jednotlivé druhy).

Stanislav Svoboda

Changes in the landscape around the hunting chateau of Bon Repos

The Bon Repos hunting chateau at Lysá nad Labem became an extraordinary venue in Baroque Bohemia under the influence of its founder, František Antonín, Count Špork. As well as the spiritual dimension the site was given by the Chapel of St Jerome, the venue was known for its amusing entertainments, most originally seen in bird trapping. Špork's chosen use of his rural residence was so pronounced that later owners also took it on, and it was even referred to in the naming of a number of locations.

Numerous drawings illustrate how the venue looked during the first 'Špork' period, of which Michael Heinrich Rentz's works are of exceptional artistic value. His engravings, made after 1726, show Bon Repos's appearance at its height. They excel in the precision of details displayed, along with extensive accompanying descriptions.

In 1769, the chateau site came into the ownership of art-lover, Archbishop of Prague Antonín Petr Count Přichovský. The archbishop expanded the chateau and added further amusement and farming buildings to the site. Bon Repos's appearance at the end of the 18th century can be seen in Josephinian Land Survey maps and maps of the property.

Through marriage, in the 19th century the chateau was owned by the Counts of Thun und Hohenstein. The fashion of creating landscape parks also impacted on Leopold Bohu-

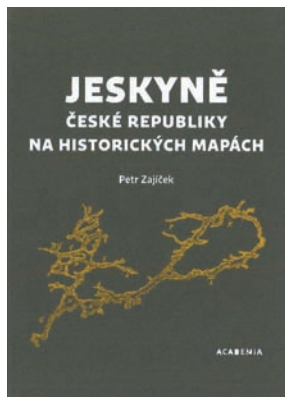
mil. Besides the park in nearby Benátky nad Jizerou where his main residence was, he had a second park constructed around Bon Repos. Its appearance was until recently only known from stable cadastral maps of 1842. The newly discovered chateau plan, made in the mid-19th century, gives an intimate picture of the chateau site.

In 1926, the head of the State Land Authority in Prague, Ing. Špitálský, purchased Bon Repos and did it up as his summer residence. The architectural form in particular of the site at the time can be seen in the oldest preserved photographs.

Various armies held the chateau in turn until 2003, when the building was sold to a new owner. The site's transformation over this time is best documented by land cadastre maps and design documents for various types of buildings. These changes will be the subject of further study.

RECENZE A ZPRÁVY

Petr ZAJÍČEK, Jeskyně České republiky na historických mapách, Praha, Academia 2016, 187 s., 46 obrazových příloh. ISBN 978-80-200-2561-6.

Publikace Petra Zajíčka se zabývá v dějinách kartografie poměrně málo studovaným tématem, mapováním jeskyní českých zemí v souvislosti s jejich vědeckým průzkumem. Hned úvodem je třeba poznamenat, že autor v názvu i textu knihy použil termín „historické mapy“, který vyjadřuje dějepisné mapy, to jest mapy s dějepisným obsahem ve smyslu historických událostí a procesů. Pro mapy, sledované v publikaci, je obvyklý termín „staré mapy“, vztažený k době vzniku, která je starší než aktuální současnost. Přínos autorovy práce však tato skutečnost nikterak nesnižuje.

Petr Zajíček, zaměřením geochemik, se zabývá badatelskými i organizačními otázkami spjatými s výzkumem, dokumentací a provozem zpřístupněných jeskyní. Pořizuje rovněž jejich fotodokumentaci, zajímá se také o jeskyně mimo Českou republiku a publikuje doma i v zahraničí práce odborné i popularizační.

Kniha *Jeskyně České republiky na historických mapách* je rozdělena na dvě části – vázanou publikaci s textem a mapové přílohy v listech v deskách. V knize se autor zaměřil na všechny dostupné významné mapy našich jeskyní. Ve stručném, ale zajímavém úvodu nastínil vývoj průzkumu jeskyní v českých zemích, zaznamenaný od 16. století. Četné jeskyně, zejména moravské, byly od pravěku útočištěm tehdejšími obyvatelům, a to pravděpodobně již před 120 000 lety. První známé vyobrazení jeskyně vzniklo po polovině 14. století, avšak nikoliv jaké reálný obraz konkrétní „podzemní krajiny“, ale jako symbol v náboženském kontextu.

Autor rovněž popsal měřické přístroje a metody, jimiž se při mapování jeskyní pracovalo. Poměrně přesné mapy jeskyní vznikaly od počátku 19. století. V textu popsal Petr Zajíček jednotlivé mapy počínaje rokem 1784, kdy vznikla mapa propasti Macocha Carla Rudzinského. Popisy jsou členěny podle zachycených oblastí – propast Macocha, Sloupské jeskyně, Šošůvské jeskyně, jeskyně Výpustek, české krasové jeskyně, Chýnovské jeskyně a další. Časově mapy spadají do období konce 18. až první poloviny 20. století, jde o mapy rukopisné (převážně kolorované) i tištěné. Popis jednotlivých map obsahuje charakteristiku podzemního útvaru, historii jeho poznávání, okolnosti vzniku map a informace o autorovi. Knihu zdobí kvalitní reprodukce částí

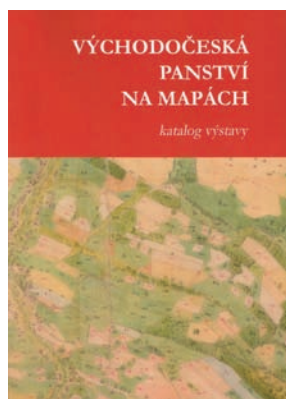
map a různých dalších vyobrazení včetně fotografií. V závěru je zařazena stať Václava Cílka o starých mapách, zejména o mapách podzemí – geologických, důlních (báňských), ale i mapách jeskyní, které podle Cílka obsahují velmi hodnotné informace.

Většina uvedených map je pak reprodukována na jednotlivých listech a tvoří druhou část publikace jako mapová příloha (46 map). Na reprodukcích jsou uvedeny kromě názvu mapy také archivní signatury, což je pro badatele velkým přínosem.

Celkově je publikace zpracována s vysokou odbornou erudicí a potřebným vědeckým aparátem, přitom však čtivě a přístupně odborné i laické veřejnosti. Kromě informační hodnoty je třeba ocenit estetickou kvalitu obou částí, která je dílem Jana Franty. Právem kniha získala Cenu poroty v 9. ročníku soutěže Ceny Nakladatelství Academia za rok 2016.

Eva Semotanová

Východočeská panství na mapách. Katalog výstavy. Státní oblastní archiv v Zámruku, 9. a 11. června 2016, red. Michal Severa – Markéta Kamenická, Zámruks 2016, 112 s. ISBN 978-80-9027097-8.

Tisky vznikající jako doprovodné materiály k výstavám nebývají zpravidla předmětem zájmu recenzních rubrik, katalog vzniklý při příležitosti výstavy *Východočeská panství na mapách*, jakkoli pouze dvoudenní, je však vhodné registrovat. Jedná se totiž o koncepčně ucelený pohled na problematiku map panství 17.–19. století, ve smyslu přehledových map panství či jednotlivých částí (vsi, hospodářské dvory, lesy apod.), prezentovaný na konkrétních případech sice jen jediného archivu (SOA Zámruks), ovšem archivu natolik významného, aby jeho fondy mohly v tomto ohledu představovat pars pro toto, což ostatně platí o fondech i dalších oblastních archivů (především pak mimořádně bohatého archivu třeboňského).

Publikace je rozdělena do dvou základních oddílů – I. úvodní část; II. katalog. Úvodní část zahrnuje stručné pojednání o pramenné hodnotě map, jejich uchovávání, zpřístupňování a ochraně, mimo jiné prostřednictvím digitalizace (kdy digitální kopie z hlediska potřeb drtivě většiny badatelů eliminují nutnost předkládat originál mapového díla; část prezentovaných map je dnes skutečně již k dispozici v podobě digitalizátu na <http://chartae-antiquae.cz>); následuje informativní stať věnovaná historii, ale především teritoriální struktuře stěžejních východočeských panství, jejichž archivní (počítaje v to i mapové) fondy jsou uloženy v SOA Zámruks: Jilemnice; Kopidlna, Sta-

ré Hradý a Vokšice; Chlumec nad Cidlinou; Kost; Choustníkovo Hradiště – Kuks; Litomyšl; Náchod; Nasavrky; Nové Hradý; Opočno; Pardubice; Potštejn; Rychmburk; Žleby. Zastoupena jsou tedy jak panství komorní, tak i šlechtická.

Katalog nekopíruje strukturu první části, tedy uspořádání map dle jednotlivých panství, ale autoři zvolili cestu daleko nápaditější: je strukturován dle typů map: přehledové mapy panství (tj. mapy celých panství); lesní mapy; mapy pozemků a vsí; mapy hospodářských dvorů; hraniční mapy. Každé z vybraných map je vyhrazena dvoustrana, na levé straně jsou základní údaje o mapě (název, datace, měřítko, rozměry, archivní signatura) a dále stručné pojednání o jejím obsahu, kontextu vzniku a souvisejících (pisemných či mapových) pramenech. Pravá strana je potom vyhrazena kvalitní barevné reprodukci celku a event. i detailu.

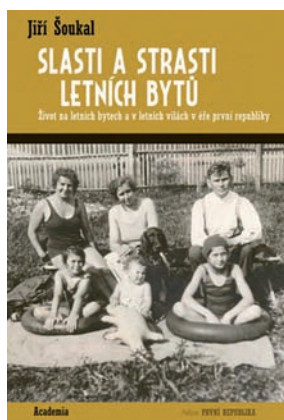
K nejpozoruhodnějším (přehledovým) mapám panství náleží bezpochyby mapa komorního pardubického panství (1688), dílo renomovaného kartografa Georga Matthäuse Vischera (s. 26–27), mapa panství Jilemnice ad. (v katalogu uvedeno 1757, Aleš Valenta ve své nedávné publikaci o této mapě datuje 1765) harrachovského úředníka Jana Antonína Graupara (s. 36–37) anebo panství Kost (cca 1750–1753) přísežného zemského měřiče Ignáce Hötzlera (s. 42–43). Zastoupena jsou i díla dalších zemských měřičů, např. Ondřeje Bernarda Klausera (pozemky vrchnostenského dvora Vokšice s dvojím vyobrazením hradu Veliše, 1698–1700; s. 92–93), hraniční mapa panství Choltice a Heřmanův Městec Samuela Globice z Bučina (1659; s. 102–103) anebo ukázka mapování vsí v obvodu rychmburského panství z ruky Františka Xavera Preitsche (1731–1732; s. 86–87). Závěrečnou položku tvoří proslulý broumovský urbář (1676/1677), který není dílem kartografickým, ovšem jako svého druhu unikát s prospekty jednotlivých vsí měl i on na výstavě své místo (s. 106–109).

Závěrem je možné připomenout, že k některým z východočeských panství najdeme stěžejní mapová díla i v podobě reprezentativních velkoplošných olejomalb uložených mimo SOA Zámrska a na výstavě (a v katalogu) tudíž nezastoupených: jde především o obrazovou mapu panství Opočno zhruba ze 70. let 17. století anebo o daleko známější mapu panství Choustníkovo Hradiště (s. Kuksem) z roku 1754 (jejíž předlohou téměř s jistotou byla rukopisná kolorovaná mapa z fondu Vs Choustníkovo Hradiště – Kuks, s. 60–61).¹ Právě takto výpravná kartografická díla nejzřetelněji dokumentují, nakolik se na mapě panství či jeho signifikantní části vždy prolínala rovina dokumentární se symbolickou a deklarativní.

Robert Šimůnek

¹ Při dataci této (nedatované) rukopisné mapy badatele mátló jméno F. A. Šporka v záhlaví, a stále ji kladou do dlouhého intervalu 1712–1738; došlo ovšem k přehlédnutí slůvka „wayll.“, jež dokládá, že právě Šporkova smrt 1738 je zde datem post quem, neboť mapa zachycuje někdy („wayll.“) Šporkovo panství Hradiště; souvislost této mapy s datovanou olejomalbou (1754) je v mnoha ohledech tak nápadná, že předpokládám její vznik někdy nedlouho předtím.

Jiří ŠOUKAL, Slasti a strasti letních bytů. Život na letních bytech a v letních vilách v éře první republiky, Praha, Academia 2016, 185 s. ISBN 978-80-200-2611-8.

Pozoruhodnou monografii J. Šoukala vydalo pražské nakladatelství v edici „První republika“. Na svých webových stránkách představuje nakladatelství tuto edici jako detailní pohledy na jednotlivé oblasti (prvorepublikové) společnosti. „Text přibližuje témata populárně naučnou formou a je ilustrován řadou archivních, dosud nepublikovaných fotografií“. Edice je určena „široké veřejnosti“. „Rozsah jednotlivých publikací bude zhruba 200 tiskových stran, fotografií v jednom svazku kolem 100“.¹ 185 stranami textu a 119 ilustracemi (historickými i současnými fotografiemi, kopiemi ilustrací i textů z prvorepublikových novin a časopisů a dalšími obrazovými prameny), jakož i snahou o odlehčenou populárně naučnou formu autor požadavkům nakladatelství vyšel vstříc téměř dokonale. Šoukalova monografie má ovšem sou-

běžně též nepopíratelné odborné ambice. Autor, doktorand na Ústavu hospodářských a sociálních dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy, se pokusil shrnout jak výsledky zdařilé bakalářské a magisterské diplomové práce,² tak poznatky ze svých dalších dílčích odborných studií. Ostatně četné odkazy v textu, zejména na memoárovou literaturu a dobový tisk, byť bez standardní akademické formy, a závěrečný obsáhlý, pečlivě strukturovaný soupis pramenů a literatury svědčí o tom, že J. Šoukal miřil svou monografií i (možná především) na zasvěcené publikum odborné.

Navzdory nepochybné erudici a účtyhodnému množství nashromážděných informací vzbuzují Šoukalovy *Slasti a strasti letních bytů* jistě rozpaky. Příčin lze v textu nalézt několik. Jedním z klíčových problémů práce je její nedostatečně ujasněný předmět. Autor monografii sice uvádí kapitolou „Co to byl letní byt?“ (s. 11–18), ale ani s pomocí četných odkazů na dobové encyklopedické, memoárové i publicistické texty nepředkládá jednoznačnou charakteristiku, natož definici ústředního pojmu „letní byt“. Jeho tvrzení „Obecně lze pobyt na letním bytě označit jako formu trávení volného času, jejíž specifikum spočívalo v přemístění domácnosti do cizího prostředí“ (s. 11), „Letní byt, to však nebyla pouze samotná místnost nebo vila k bydlení, ale byl to i určitý styl dovolené“ (s. 18) ovšem přibližnou představu o předmětu bádání samozřejmě navozují. Pouhá představa však nestačí. Tím spíše, že v celé knížce autor prů-

¹ www.academia.cz/edice/prvni-republika.html [cit. 1. 3. 2017].

² Jiří ŠOUKAL, Fenomén letních bytů v 1. polovině 20. století, bakalářská diplomová práce FF UK Praha 2011; TÝŽ, Kultura volného času v českých zemích v meziválečném Československu na příkladu letních bytů, magisterská diplomová práce FF UK Praha 2013.

běžně potvrzuje to, co uvádí již ve zmiňované první kapitole: letní byt mohla být vlastní vila, domek, chata, ale také dočasně pronajatá venkovská světnice, pokoj v hostinci, penzionu, v hotelu, ba i lázeňské apartmá nebo tramský srub a řada dalších variací na dočasný rekreační pobyt pod pevnou střechou mimo domovské bydliště. Je chvályhodné, že se autor snaží poctivě zaznamenat a vyjmenovat všechny významy pojmu „letní byt“, které v pramenech zjistil. Neméně záslužný by však byl pokus zjistit, zda se pojem „letní byt“ od samého počátku používal souběžně pro všechny vyjmenované typy rekreace, nebo zda měl původně jen jeden určitý význam, který byl postupně sekundárně vztahován i na jiné typy pobytů „na venkově“. Ať již by autor dospěl k tomu či onomu výsledku, v následujícím textu by měl jednotlivé typy „*přemístění domácnosti do cizího prostředí*“ důsledně oddělovat. To však J. Šoukal bohužel nečiní.

Tím se dostáváme k dalšímu problematickému aspektu monografie – ke značně chaotickému strukturování textu. Autor sice rozčlenil celou monografii do dvou oddílů logicky navazujících kapitol. V první polovině knihy po výše zmíněném pokusu o vymezení předmětu zájmu následuje nástin sociální charakteristiky „*luffáků*“, „*vilářů*“, „*letňáků*“, jak byli uživatelé letních bytů v meziválečném období nazýváni („*Kdo jezdil na letní byt*“, s. 20–26). Následuje pokus o geografickou charakteristiku sledovaného fenoménu („*Kam na letní byt aneb Letní byty, kam se podíváš*“, s. 28–52) a nástin chronologického vývoje fenoménu („*Jak šel čas*“, s. 54–84). Druhá polovina knihy je věnována, zjednodušeně řečeno „každodennosti“ letních bytů: „*Život na letních bytech*“ (s. 86–153). Jednotlivé kapitoly jsou však doslova přeplněny informacemi a odkazy na historické prameny. Autor přeskakuje z vilových kolonií do pronajatých venkovských světnic a z nich zase do hostinců, hotelů, penzionů, lázní a odtud do zámků a velkostatků a zase na přeskáčku zpět. Výčty pozoruhodných „*luffáků*“ střídá s nahodilými shluky zeměpisných názvů. Jeden příklad za všechny: „*Jednalo se například o Velichovky (v blízkosti Jaroměře), několikrát zmiňovaný Potštýn nad Orlicí (v blízkosti Rychnova nad Kněžnou), Toušeň (dnes Lázně Toušeň, ležící nedaleko Brandýsa nad Labem a relativně blízko Prahy), připomínané Sedmihorky (nedaleko Turnova), Železnici (v blízkosti Jičína), Sv. Jana pod Skalou (u Berouna), Běloves u Náchoda, Bělohrad (dnes Lázně Bělohrad, ležící na Jičínsku), Šternberk u Slaného, výše připomenutý Tišnov u Brna, Rožnov pod Radhoštěm a další*“ (s. 50–52). Je možné, že autor těmito ohňostroji informací chtěl odborný obsah monografie zpestřit a vyjít tak vstříc zadání „*populárně naučné literatury*“. Dosáhl však spíše opačného efektu, neboť text zatížený nesoustavným a překotným vršením informací místy posunul až na hranici srozumitelnosti.

Rušivě působí také velké množství ničím nepodložených informací. Opět lze pochopit, že rezignací na standardní citační aparát autor respektoval požadavky nakladatelství. Ovšem odkaz na prameny lze řešit i jinými způsoby, než např. akademickými poznámkami pod čarou. Ostatně hojně poměrně přesně cituje z dobové publicistiky. Jistě proto mohl najít i cestu, jak naznačit zdroj tvrzení, že např. v Husinci existoval několikaletý spor místních a výletníků ohledně fekálií (s. 90), že v Čelákovcích zrna-

menali na začátku 20. let mohutnou vlnu zájmu o koupání (s. 103–104), že „*Venkovské hospody si ... radiopřijímače pořizovaly poměrně hojně a lákaly na ně hosty*“ (s. 111), atd.

Autor také prakticky rezignoval na kritiku pramenů. Na straně 8 sice rozlišuje prameny archivní, memoáry, dobovou beletrii, publicistiku a filmovou produkci, v následujících kapitolách však nikterak nerozlišuje výpovědní hodnotu osobních vzpomínek, anekdot, kreslených vtipů a postřehů z dobových filmů. Zvláště patrné je to v podkapitolách „*Ozdravný pobyt, nebo očistec?*“ (s. 87–93), „*Prestiž*“ (s. 134–138) a „*Známosti vážné i nevážné a jejich obraz ve společnosti*“ (s. 138–143). Snaha o srozumitelnost textu pro širokou veřejnost vedla autora někdy až ke zcela bezobsažným sdělením, hraničícím se zkruslováním historické reality. Příkladem mohou být vysvětlující rámečky „*Tramping a chataření*“ (s. 78–79) nebo „*Zahradní čtvrti*“ (s. 101).

Ohledně však od ne zcela šťastně zvolené formy a posudme obsah. Nepochybným přínosem Šoukalova studia je důrazné připomenutí, že letní byty (ať již si pod tímto pojmem představíme cokoliv) byly (a dosud stále jsou) fenoménem primárně sociálním. Pod desítky let usilovně pěstovaným obrazem idylické selanky bezstarostného lenošení i skotačení na zdravém vzduchu, nezřídka v prostředí ušlechtilé architektury, se skrývá trvalé napětí. Jeho základními ingrediencemi byla již od 19. století okázalá touha po společenské prestiži, tvrdé ekonomické vztahy a neskrývaná animozita mezi venkovany a městskými rekreanty, přesněji rekreačními kolonizátory. Šoukalův důraz na prameny beletristické, publicistické a filmové vykresluje meziválečnou (i válečnou) historii letních bytů především jako sarkastickou grotesku. Do značné míry jistě právem. Ostří britkého výsměchu odkládá jen v partiích věnovaných intelektuálům na letním bytě („*Četba a duševní práce na letních bytech*“, s. 122–130) a aktivitám významných osobností z řad rekreantů ve prospěch venkovského sídla („*Vztah k místu*“, s. 130–134).

Škoda, že při sestavování historického obrazu letních bytů nevěnoval autor více pozornosti i dalším, méně úsměvným aspektům tohoto typu rekreace, které stručně zmiňuje v úvodních kapitolách (zejména ve 4. kapitole „*Jak šel čas*“). Především úzké návaznosti na procesy formování moderní občanské společnosti, na vývoj fenoménu „volného času“, na převratný vývoj technický, na aspekty ekologické, na roli spolko-vého hnutí apod.³ Atraktivitě tématu pro širokou veřejnost by tím jistě neuškodil.

Je také třeba ocenit píli a originalitu, s níž autor shromažďoval informace o letních bytech. Přinejmenším pro jejich úctyhodný objem a pestrost stojí za to *Slasti a strasti* pročit a prohlédnout.

Václav Matoušek

³ Srov. např. Václav MATOUŠEK – Šárka KOUKALOVÁ – Marcela ŠAŠINKOVÁ, Letní a celoročně obývané vily a villegiatury v okolí Prahy na konci 19. a v prvních desetiletích 20. století. Příspěvek k proměnám krajiny Čech v procesu modernizace české společnosti, HG 40, 2014, s. 19–40, nebo Individuální a masová rekreace v okolí velkých industriálních měst v 19.–21. století, red. Tereza Blažková – Dana Fialová – Václav Matoušek, Praha 2014.

Central European Conference of Historical Geographers 2016

Tradiční mezinárodní setkání historických geografů ze všech koutů světa se koná jednou za tři roky. Naposledy tomu tak bylo v roce 2015 v Londýně a příští setkání je naplánované na rok 2018 do Varšavy. Čeští historičtí geografové sdružení ve Výzkumném centru historické geografie se rozhodli toto čekání zkrátit uspořádáním regionální konference historických geografů pod názvem *Central European Conference of Historical Geographers* (CECHG 2016). Středoevropská konference historických geografů se uskutečnila pod záštitou Historického ústavu Akademie věd ČR, Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy a České geografické společnosti ve dnech 31. srpna až 2. září 2016 na pražském Albertově.

Účastníci *Central European Conference of Historical Geographers* před návštěvou Karolina.

– Foto Dana Fialová.

I díky tematické otevřenosti přilákala konference více než sto odborníků, kteří se postarali o velmi zajímavý a bohatý odborný program. Ten čítal 58 ústních a 16 posterových prezentací. Vytknutým cílem akce byla reflexe aktuálních výzev a aktuálního vývoje historickogeografického výzkumu ve středoevropském prostoru v co největší

jeho rozmanitosti. Je tedy logické, že většinu účastníků konference tvořili badatelé ze střední a východní Evropy. Postavení české historické geografie ve světě dokládá i početná skupina účastníků mimo tento prostor (např. z Belgie, Finska, Izraele), kteří dorazili do Prahy převážně na základě osobních kontaktů s pořadateli, případně po zkušenostech z 15th International Conference of Historical Geographers, která se v Praze uskutečnila v roce 2012. Celkem tak na konferenci bylo zastoupeno 18 zemí.

V rámci programu byla zastoupena jak tradiční témata výzkumu a metody historické geografie (např. historická klimatologie, středověká a novověká krajina, změny využití území, geografie osobností, studium starých map atd.). Ve velké míře byla zastoupena také témata výzkumu dědictví, územní identity, regionu, místa, hranic, náboženství, přírodních rizik ad., která reflektují aktuální výzkumné trendy v geografii a společenské problémy. Ve složení programu konference tak lze najít trend odklonu od tradiční historické geografie směrem k historizaci (či historickému uvědomění) současného převážně humánněgeografického výzkumu. I nad tímto trendem se mimo jiné zamýšlel ve své plenární přednášce prof. Winfried Schenk (Univerzita v Bonnu) s názvem *Strategies to "survive" as Historical Geographer in Germany after the scientific turn of geography in the late 1970s*. Druhou plenární přednášku s názvem *Europe's cultural diversity as a problem for European integration* pak přednesl prof. Peter Jordan (Rakouská akademie věd). V ní se mj. zabýval úvahami, jak mohou historičti geografové přispět k řešení aktuálních problémů dneška. Kvalita odborného programu konference byla zajištěna nejen rozmanitostí samotných příspěvků, ale i velkorysým dostatkem času vyhrazeným na jejich diskusi ať již v rámci odborných sekcí, či mimo ně, tedy úkazem, který je v současném zrychlujícím se akademickém světě stále méně často k vidění.

Vedle pestrého a podnětného odborného programu nabídli organizátoři účastníkům také bohatý společenský program zahrnující mj. prohlídku historických prostor Karolina. V prostorách foyer Knihovny Geografie PřF UK pak jako doprovodná akce probíhala výstava s názvem *Regions through Space and Time / Regiony v čase a prostoru*. Na 17 panelech zde autoři z Výzkumného centra historické geografie představili současné přístupy k výzkumu klíčového geografického konceptu regionu a jeho různých podob a významů v současném světě a v životě obyvatel. Výstavu si lze prohlédnout na webových stránkách Centra <http://www.historickageografie.cz/>, kde lze nalézt i další informace ke konferenci. V neposlední řadě pak v souvislosti s konferencí proběhla jako samostatná akce prestižní *Letní škola Evropské společnosti pro Environmentální dějiny* (ESEH), která se letos zaměřila na téma *The Undesirable: How Parasites, Diseases, and Pests Shape Our Environments*. Více o této akci si lze přečíst např. na <http://www.klaudyman.cz/> (13, 2016, č. 2, s. 15–17).

Závěrem lze konstatovat, že podle ohlasů se organizátorům podařilo připravit kvalitní akci, která proběhla v příjemné a inspirativní atmosféře. CECHG 2016 tak dále podtrhla renomé české historické geografie ve světě a upoutala pozornost nejen české odborné veřejnosti. Ačkoli čeští organizátoři sami neplánují na úspěšnou akci navazovat, bylo by jistě milé a zajímavé, kdyby se někdo další rozhodl zvednout tuto

„hozenou rukavicí“ a pokusil se založit tradici pravidelného setkávání středoevropských historických geografů v mezidobí mezi setkáními světovými.

Michal Semian

13. historickogeografická konference Periferie: Krajina (bez)naděje?

„Jsou periferie opravdu krajinami (bez)naděje?“ S touto a mnoha dalšími otázkami vstupovali do diskuzí opět poslední středu prvního měsíce roku příznivci historické geografie z Česka i Slovenska – 25. ledna se v prostorách Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy na pražském Albertově uskutečnila v pořadí již třináctá historickogeografická konference. Tradiční setkání odborníků různého zaměření (geografů, historiků, archivářů, architektů, urbanistů a dalších) uspořádalo Výzkumné centrum historické geografie (projekt na podporu excelence v základním výzkumu – společné platformy Historického ústavu AV ČR, v. v. i. a Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy: <http://www.historickageografie.cz/>) ve spolupráci s Komisí pro historickou geografii a sekci Historické geografie a environmentálních dějin ČGS.

Ústředním tématem letošní konference byly již zmíněné periferie – oblasti vnímané pozitivně i negativně, území s bohatou minulostí, ale i nadějným potenciálem pro budoucí rozvoj. Jednotlivé příspěvky pak představovaly hlavní výzkumy odhalující podstatu, souvislosti i důsledky nerovnoměrného vývoje společnosti v prostředí.

Zahájení konference se dle zvyku ujali hlavní organizátoři celé akce – zástupci Historického ústavu AV ČR a katedry sociální geografie a regionálního rozvoje PFF UK – prof. Eva Semotanová a doc. Pavel Chromý. Samotné jednání bylo poté rozděleno do čtyř bloků. První z nich nesl název „teoretická a metodologická východiska výzkumu“ a posluchači v něm byli seznámeni se základními pojmy, interpretacemi a proměnami konceptu periferie v českých i slovenských výzkumech. Druhá dopolední část se zaměřila již na konkrétní regiony, v nichž byl vliv perifernosti studován z různých úhlů pohledu a na základě jejich specifických charakteristik (lingvistická krajina, populační vývoj, opevnění). Regionům v nejmenším rozsahu – samostatným městům – se věnovala třetí část konference. Porovnávána byla jejich centra i předměstí, diskutovány byly role nábreží či církevních staveb v jejich intravilánu. Poslední blok se poté nesl v duchu dědictví periferních oblastí a otázek, jakým způsobem se tato území prezentují, co je zachováno a jak je možné tyto stopy minulosti podrobněji studovat.

Problematika periferií byla však celý den představována i v rámci posterové sekce, která v letošním roce zahrnovala převážně příspěvky od domácích autorů (z Výzkumného centra historické geografie) a věnovala se opět široké škále pohledů na koncept periferie a polarizace prostoru. K vidění byly posterové zachycující rozvoj periferií

(nejen) v důsledku cestovního ruchu, rekonstrukci periferních oblastí na starých mapách a plánech a v neposlední řadě i jejich souvislosti s výzkumy regionálních identit. Konferenci doprovodila i tematická výstava o městě Zlín, o jeho prezentaci na starých i rekonstrukčních mapách v rámci projektu Historický atlas měst České republiky (<http://www.hiu.cas.cz/cs/mapova-sbirka/historicky-atlas-mest-cr.ep/>) i o možnostech dalšího výzkumu specifického fenoménu továrních měst.

Celodenní jednání ukončila generální diskuze a především pak závěrečná slova organizátorů, končící – opět jako už tradičně – letnými úvahami nad možnostmi, jež se nabízejí jako hlavní téma konference příští. Grantový projekt excelence Výzkumné centrum historické geografie vstupuje do posledních dvou let řešení (2017–2018), a lednové konference, pravidelná setkávání odborníků i laických příznivců historické geografie a jejich výměna zkušeností, jsou jednou ze škály aktivit, jimiž podporuje interdisciplinární výzkum v oboru. Nezbývá proto než jen poděkovat za třináctou zdařilou konferenci a těšit se, co zajímavého přinese ta následující – v roce 2018.

Martina Tůmová

OBSAH

STUDIE

Jaroslav POLÁCH

- Starší dějiny rodu Bavorů ze Strakonice ve světle Bolemiliny donace 9
The earlier history of the Bavors of Strakonice in light of Bolemila's donation

Stanislav SVOBODA

- Proměny krajiny kolem loveckého zámku Bon Repos 27
Changes in the landscape around the hunting chateau of Bon Repos

RECENZE A ZPRÁVY

- Petr ZAJÍČEK, Jeskyně České republiky na historických mapách, Praha 2016 57
Eva Semotanová

- Východočeská panství na mapách. Katalog výstavy, Zámorsk 2016 58
Robert Šimůnek

- Jiří ŠOUKAL, Slasti a strasti letních bytů. Život na letních bytech a v letních vilách v éře první republiky, Praha 2016 60
Václav Matoušek

- Central European Conference of Historical Geographers 2016 63
Michal Semian

13. historickogeografická konference. Periferie: Krajina (bez)naděje? 65
Martina Tůmová

POKYNY PRO AUTORY

Otištěním svého příspěvku (studie, recenze, zprávy, diskusního příspěvku) v časopisu Historická geografie dává autor souhlas rovněž k jeho elektronické publikaci.

Metadata a texty budou zpřístupněny

- a) na internetových stránkách projektu Digitální knihovny AV ČR (<http://www.lib.cas.cz/cs/digitalni-knihovna-av-cr>). Digitalizované plnotextové dokumenty, podléhající ochranné lhůtě autorského zákona, jsou dostupné pouze v Knihovně Akademie věd ČR
- b) na internetové stránce Historického ústavu AV ČR v ikoně Nakladatelství ve formátu pdf, a to od ročníku 2012 vždy po uplynutí 1,5 roku od vydání příslušného čísla
- c) recenze a anotace budou od ročníku 2012 zasílány v elektronické podobě na internetový portál recensio.net
<http://www.recensio.net/front-page>

Reprodukční práva k obrazovým přílohám se řídí ustanoveními v „Licenční nakladatelské smlouvě“.

- Žádáme autory, aby dodržovali následující pravidla citačního úzu:
 - Citace monografií podle vzoru: Adolf KUBEŠ, Dějepis města Třebíče, Třebíč 1874; v případě dvou a více autorů podle vzoru: Rudolf FIŠER – Libor TEPLÝ – Emanuel RANNÝ, Třebíč. Město a čas, Třebíč 1996. Titul a podtitul(y) je vhodné oddělovat tečkou.
 - Citace časopiseckých článků podle vzoru: Pavel ŠTĚPÁN, K výskytu označení barev v místních a pomístních jménech v Čechách, Acta onomastica 43, 2002, s. 101–115.
 - Citace článků ve sbornících podle vzoru: Jiří DVOŘÁK, K metodologii sociální historiografie v díle doc. dr. Milana Krýdla (1941–1991), in: Studie k sociálním dějinám 8, red. Jana Macháčová – Jiří Matějček, Opava 2001, s. 92–100 (analogicky i v případě cizojazyčných sborníků – po názvu článku následuje „in:“, poté název sborníku, jeho editoři (hg./ed.), místo a rok vydání, a stránky citované studie).
 - V souladu s běžným – a pro čtenáře užitečným – zvykem zahraničním byl pro opakované citace zaveden tento systém: první citace titulu v plném znění (např. Adolf KUBEŠ, Dějepis města Třebíče, Třebíč 1874), druhá a další zkrácené podle vzoru: A. KUBEŠ, Dějepis (jako pozn. ...) – tj. odkaz na poznámku s plnou citací.
 - Periodika a sborníky s ustálenými zkratkami (např. ČČH, ČMM, ČSPS, HG, MHB, PHS, VVM ad.) je vhodné citovat těmito zkratkami; v případech, kdy

neexistuje ustálená a v odborné literatuře jednotně užívaná zkratka (např. HT i HusT pro *Husitský Tábor*, ad.), a přirozeně v případě časopisů méně známých (zvláště regionálních) je vhodné citovat titul časopisu/sborníku v plném znění (tj. včetně podtitulu). Analogicky i v případě cizojazyčné produkce.

- Žádáme současně autory, aby ke svému příspěvku připojili:
 - Resumé (v rozsahu 1 normostrana)
 - Abstrakt (v rozsahu 5 – 8 řádků)
 - Klíčová slova (4 – 8)
- Studie nabídnuté k otištění v Historické geografii je možno zasílat na adresu redakce (r_simunek@lycos.com).

Historická geografie 43/1. Výkonný redaktor Robert Šimůnek. – Praha: Historický ústav, 2017. – 72 s. (Historická geografie, ISSN 0323–0988). Technická redakce: Petr Čížek. Grafická úprava obrazových a mapových příloh: Daniel Čížek. Překlady resumé: EKO Překlady s.r.o. – překladatelská agentura.

Hlavní distributor Kosmas.cz, Lublaňská 34, 120 00 Praha 2 (www.kosmas.cz).
Jednotlivá čísla lze zakoupit rovněž v internetovém obchodě vydavatele: <http://obchod.hiu.cas.cz> nebo v prodejnách Knihkupectví Academia (Václavské náměstí 34, Na Florenci 3, Národní 7, vše 110 00 Praha 1; www.academia.cz; www.academiabooks.com).
Distribution rights in all remaining areas: Kubon and Sagner, Postfach 340108, D-80328 München, Germany, fax: 089/54218218.

HG vychází dvakrát ročně / HG is published twice a year.

Articles appearing in this journal are abstracted and indexed in HISTORICAL ABSTRACTS, AMERICA: HISTORY AND LIFE